

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI TƏHSİL NAZİRLİYİ
AZƏRBAYCAN DÖVLƏT İQTİSAD UNİVERSİTETİ
MAGİSTRATURA MƏRKƏZİ

Əlyazma hüququnda

QAZIZADƏ BƏHRUZ İSMAYILOĞLU

(magistrin soyadı, adı, atasının adı)

AZƏRBAYCANDA VƏ XARİCİ ÖLKƏLƏRDƏ TEXNOPARKLARIN
DÖVLƏT DƏSTƏYİ İLƏ FORMALAŞMASI VƏ FƏALİYYƏT
GÖSTƏRMƏSİ MEXANİZMLƏRİNİN TƏHLİLİ

mövzusunda

MAGİSTR DİSSERTASIYASI

İstiqamətin şifri və adı	060509	Kompüter elmləri
İxtisaslaşmanın şifri və adı	İİM 020006	İqtisadi fəaliyyətin riyazi və informasiya təminatı
Magistr proqramının rəhbəri		dos. T.Ə. ƏLİYEVƏ
Elmi rəhbər		akad. Ə.M ABBASOV

Kafedra müdiri akad. Ə.M ABBASOV

BAKİ - 2016

MĞND□R□CAT

GİRİŞ.....	3
I FƏSİL.TEXNOPARKLAR – MÜASİR İNNOVASIYA	
İQTİSADİYYATININ MÜHÜM ELEMENTİ KİMİ	7
1.1. Texnopark anlayışı: funksiya və məsələləri və onların təşəkkülü	7
1.2. Texnoparkların və yüksək texnologiya parklarının təşkilinin əsas səbəbləri və məqsədləri	17
II FƏSİL.TEXNOPARKLARIN YARADILMASI AZƏRBAYCAN	
İQTİSADİYYATININ İNKİŞAFINDA YENİ MƏRHƏLƏNİN	
BAŞLANĞICIDIR	24
2.1. Azərbaycan sənayesi – yeni inkişaf mərhələsində	24
2.2. Azərbaycanda texnoparkların vəziyyəti və inkişaf perspektivləri	30
2.3. Azərbaycan sənayesində yeni modelin tətbiqi	38
III FƏSİL.XARİCİ ÖLKƏLƏRDƏ TEXNOPARKLARIN	
FORMALAŞMA MEXANİZMLƏRİNİN TƏHLİLİ.....	43
3.1. Texnoparkların təşkilində beynəlxalq təcrübə	43
3.2 Xarici ölkələrdə texnoparkların inkişaf xüsusiyyətləri	46
NƏTİCƏ VƏ TƏKLİFLƏR	70
İSTİFADƏ OLUNMUŞ ƏDƏBİYYATIN SİYAHISI	73
PE3IOME.....	75
SUMMARY.....	76

GİRİŞ

Mövzunun aktuallığı: İnformasiya-kommunikasiya texnologiyaları (İKT) sferası Azərbaycanda iqtisadiyyatın prioritet sahəsi kimi elan edilmişdir. İKT-nin geniş tətbiqi ölkənin hərtərəfli inkişafına xidmət edir və informasiya mühitində milli təhlükəsizliyin təmini nöqtəyi-nəzərindən xüsusi əhəmiyyət kəsb edir. Son 10 illikdə respublikada İKT sektorunda dinamik inkişaf müşahidə olunur. Bu tendensiya fərz etməyə imkan verir ki, yaxın gələcəkdə bu sahə energetika ilə yanaşı olaraq ölkə iqtisadiyyatının ən aparıcı istiqamətlərindən biri ola bilər. 2003-cü ildə qəbul edilmiş İKT-nin milli inkişaf strategiyası yaxın illər üçün fəaliyyətin əsas məqsədini – informasiya cəmiyyətinə keçidi təyin etdi. Ölkənin iqtisadi gücünün inkişafının zəruriliyi elmin müxtəlif sahələrində fundamental və elmi biliklərin genişləndirilməsini tələb edir. Bundan başqa, Azərbaycanda texnoparkların təşkili İT-sənayesinin prioritet inkişaf istiqaməti kimi müəyyənləşdirilmişdir. Hal-hazırda texnoloji parkın fəaliyyəti üçün dövlət proqramı hazırlanmışdır, qanunverici baza işlənmişdir, normativ sənəd və qaydalar təyin edilmişdir. Texnoloji parkların təşkili xüsusi regional innovasiya zonalarının (XRZ) formalaşdırılması layihəsi çərçivəsi daxilində reallaşdırılır. Azərbaycanda texnoparkların qurulma layihəsi beş istiqamətdə aparılır, bu istiqamətlərin hər birinin onun reallaşdırılmasında mühüm əhəmiyyəti vardır. Əsas istiqamətlər siyahısına DATA-mərkəzin təşkili, insan resurslarının inkişafı, orta və kiçik sahibkarlığın inkişafı, ölkənin ixrac potensialının inkişafı və investisiyaların cəlb olunması daxildir. Proqnozlara görə, layihənin uğurla yerinə yetirilməsi nəticəsində XRZ-nin təşkilindən alınacaq gəlirlərin artımı 2020-ci il üçün 12 mld dollara çatacaqdır. Layihə kiçik və orta innovasiya sahibkarlığının inkişafı, elektron avadanlığın və proqram təminatının ixracı və istahsalı üzrə regional bazanın təşkili, ölkənin səmərəli tranzit informasiya mərkəzinə çevrilməsi, formalaşan informasiya cəmiyyəti üçün insan resurslarının hazırlanması və müxtəlif

sahələrdə informasiya texnologiyalarının tətbiqi üçün texnoparkların təşkilininəzərdə tutur.

Elm sahəsində meydana çıxan ideyalar çox sürətlə istehsal sferasına çatmalı və məhsula çevrilməlidir. Dünya təcrübəsi göstərir ki, texnika və texnologiyanın seçilmiş sahəsində lider olmaq istəyən ölkələr bu sahədəki bilikləri ilk növbədə “öz evlərində” istehsal etməyə başlayırlar. Məsələ ondadır ki, innovasiya dövrünün (ideyanın yaranmasından onun məhsulda yerinə yetirilməsinə qədər) minimal qısa olması zəruridir, innovasiya dövrünü sürətləndirmək isə alim və texnoloqların birgə işi hesabına əldə edilə bilər. Buna görə də elm və istehsalın ən uğurlu inteqrasiya formalarından biri kimi texnoparkların təcrübəsi çox maraqlıdır.

Azərbaycan Respublikası Prezidenti ölkədə qəbul edilmiş bir sıra strateji proqramların və layihələrin reallaşmasında, həmçinin sosial-iqtisadi inkişafın yeni mərhələsində prioritet vəzifələrin yerinə yetirilməsində xüsusi iqtisadi zonaların (texnoparkların) mühüm rol oynaya biləcəyini qeyd edərək 2007-ci ilin martın 6-da «Azərbaycan Respublikasında xüsusi iqtisadi zonaların yaradılması haqqında» fərman imzalanmışdır. 2009-cu il 14 aprel tarixdə qəbul edilmiş «Xüsusi iqtisadi zonalar haqqında» Qanun Azərbaycan Respublikasında xüsusi iqtisadi zonaların (texnoparkların) yaradılması və idarə edilməsi ilə bağlı hüquqi və iqtisadi münasibətləri tənzimləyir, həmin zonalarda sahibkarlıq fəaliyyətinin təşkili qaydalarını müəyyən edir.

Tədqiqatın məqsədi: Azərbaycanda və xarici ölkələrdə texnoparkların təşkili sahəsində dövlət rəhbərliyinin söyləri, bu sahənin inkişafına dövlət tərəfindən göstərilən dəstək mexanizmlərinin təhlili və müxtəlif ölkələrdəki bu mexanizmlər arasındakı fərqli və oxşar cəhətlərin öyrənilməsindən və eləcə də, müasir dövrdə sənaye iqtisadiyyatının mühüm subyektlərindən biri olan texnoparkların funksiya və məqsədlərinin öyrənilməsi, qeyri-neft sektorunun inkişafı üçün innovasiya infrastrukturunun ayrı-ayrı subyektlərinin forma və məzmunlarının tədqiqi və müasir dövrdə texnoparkların və yüksək texnologiya parklarının sənayenin müxtəlif sahələrinin genişləndirilməsində rolunun qiymətləndirilməsindən ibarətdir.

Tədqiqatın predmeti: Texnoparklar, onların formalaşması prosesinə tətbiq olunan dövlət dəstəyi mexanizminin, ölkə iqtisadiyyatının inkişafına müsbət təsirinin və bu sahədə beynəlxalq təcrübənin öyrənilməsi tədqiqat predmeti qismində çıxış edir.

Tədqiqatın nəzəri əsasları dissertasiyada tədqiq olunan proseslərin iqtisad elmində məqsəd və vəzifələrini özündə cəmləşdirən nəzəri müddəalardan ibarətdir. Dissertant öz araşdırmalarında milli və xarici tədqiqatçıların bu sahədə aldığı nəticələrin təhlili yolu ilə beynəlxalq mühitdə yüksək texnologiyalar parkının inkişaf istiqamətlərini öyrənməklə yaşadığımız informasiya cəmiyyətinin və eləcə də qeyri-neft sektorunun inkişafında informasiya-kommunikasiya texnologiyaları və onlardan istifadə mexanizmlərinin rolu və vəzifələrinin tədqiqində bu müddəalara əsaslanmışdır.

Tədqiqatın metodoloji bazasını texnoparkların formalaşması prosesində qarşıya çıxan problemlərin həllinin iqtisadi təhlil və müqayisə, tarixi və məntiqi əlaqə metodları əsasında öyrənilməsində mühüm ümumiləşmiş müddəalar, həmçinin Azərbaycan iqtisadçılarının bu sahədə dəyərli tədqiqatlarının bazasında alınmış nəticə və təklifləri təşkil edir.

Elmi yenilik. Magistr dissertasiyanın elmi yeniliyi texnoparkların və yüksək texnologiya parklarının formalaşması yolunda mühüm vəzifə və məqsədlərin dərindən araşdırılması, bu sahənin inkişaf etdirilməsi istiqamətində yaranan çətinliklərin aradan qaldırılmasına dövlət rəhbərliyinin dəstəyi və bu dəstək mexanizminin ölkə iqtisadiyyatına təsir meyillərinin və eləcə də xüsusi iqtisadi zonalarda inkişafın qarşısına alan ən mühüm çatışmazlıqların – kadr hazırlığının həyata keçirilməsi istiqamətində görülən işlərin qısa xülasəsindən ibarətdir.

Nəzəri və təcrübi əhəmiyyəti ondan ibarətdir ki, dissertasiya işində son 5 ildə Azərbaycan sənayesinin yeni inkişaf mərhələsinə daxil olduğu və ölkədə sənayeləşmənin çox böyük bir vüsət aldığı bir dövrdə texnoparkların yaradılması istiqamətində dövlətin apardığı siyasət və dövlətin bu işə dəstək mexanizminin

subyektləri dərindən öyrənilmiş və dissertant tərəfindən tədqiqatın sonu olaraq verilmiş nəticə və təkliflərin müqayisəli təhlili aparılmışdır.

İnformasiya mənbəyi olaraq təqdim olunan dissertasiya işində öyrənilən sahə üzrə dərsliklərdən, internet resurslarında öz əksini tapmış və dövlət qanunvericiliyi ilə təsdiq olunmuş sənəd və materiallardan, iqtisadçı alimlərin məqalə və araşdırmalarının nəticələrindən, müxtəlif konfrans və görüşlərdə sahə mütəxəssisləri tərəfindən söylənmiş fikir və təklifləri özündə əks etdirən müsahibə və çıxışların mətnlərindən götürülmüş sitatlardan istifadə olunmuşdur.

İşin strukturu və həcmi mündəricat, giriş, üç fəsil, istifadə olunmuş ədəbiyyat siyahısı, nəticə və təkliflərdən, rus və ingilis dillərində annotasiyadan ibarətdir. Girişdə dissertasiya işinin aktuallığı əsaslandırılmış və əsas tədqiqat istiqamətləri müəyyənləşdirilmişdir.

Magistr dissertasiya işinin birinci fəslində müasir innovasiya iqtisadiyyatının mühüm elementi olan texnopark anlayışının geniş izahı, onun funksiya və məsələləri, təşəkkül tarixi öz əksini tapmışdır. Fəslin ikinci paragrafında isə texnoparkların və yüksək texnologiya parklarının təşkilinin əsas səbəbləri və məqsədləri tədqiq olunmuşdur.

Dissertasiya işinin ikinci fəslində Azərbaycan iqtisadiyyatının inkişafında texnoparkların təşkilinin yeni bir mərhələ kimi ətraflı şərh verilmişdir. Bu fəsildə yeni inkişaf mərhələsində Azərbaycan sənayesinin xüsusiyyətləri və hal-hazırkı dövr üçün Azərbaycanda texnoparkların vəziyyəti, inkişaf perspektivləri geniş təhlil olunmuş və yeni tip modelin tətbiqinin əhəmiyyətindən bəhs edilmişdir.

Magistr dissertasiya işinin üçüncü fəslində isə xarici ölkələrdə texnoparkların formalaşma mexanizmləri, o cümlədən texnoparkların təşkilində beynəlxalq təcrübə işıqlandırılmış və xarici ölkələrdə texnoparkların inkişaf xüsusiyyətləri – fərqli və oxşar cəhətləri öyrənilmişdir.

İşin sonunda isə məntiqi yekunu olaraq nəticə və təkliflər və istifadə olunmuş ədəbiyyat siyahısı və eləcə də iki dildə (rus və ingilis) annotasiya şərh olunmuşdur.

I FƏSİL. TEXNOPARKLAR – MÜASİR İNNOVASIYA İQTİSADİYYATININ MÜHÜM ELEMENTİ KİMİ

1.1. Texnopark anlayışı: funksiya və məsələlərivə onların təşəkkülü

Müasir dünya iqtisadiyyatında texnoparklar elmi-texniki tərəqqinin lokomotivi hesab olunurlar. Texnoparklar dedikdə, elmi-istehsal ərazi kompleksi başa düşülür ki, bunun da başlıca vəzifəsi kiçik və orta elmtutumlu innovasiya müştəri formalarının inkişafı üçün maksimum əlverişli mühitin formalaşmasından ibarətdir. Başqa sözlə, texnopark - əsas məqsədi şirkətləri və insanları motivasiya edərək innovasiya texnologiyalarının yaradılması olan və bu və digərlərinə bu innovasiyaları uğurlu məhsullarda reallaşdırmağa kömək edən kompleks infrastruktur obyektləridir.

Texnoparkların yarım əsrdən çox mövcud olmasına baxmayaraq hal-hazırda onların ümumi qəbul edilmiş tərifini və ya dayanıqlı təsnifatı verilməmişdir. 2002-ci ilin əvvəllərində Beynəlxalq Texnoloji Parklar assosiasiyası (IASP International Board, 6 February 2002) aşağıdakı tərifini təklif etmişdir:

“Texnoloji park – məqsədi innovasiya mədəniyyətinin və eləcə də innovasiya biznesinin və elmi təşkilatların iştirakının inkişaf etdirilməsi vasitəsilə yerli birliklərin rifahının yüksəldilməsi olmaqla mütəxəssislər tərəfindən idarə olunan təşkilatdır. Bu məqsədlərə nail olmaq üçün texnopark universitetlər, elmi-texniki institut, şirkət və bazarlar arasında elm və texnologiya axınlarını stimullaşdırır və idarə edir. O, inkubasiya proseslərinin və mövcud şirkətlərdən (spin-off processes) yeni şirkətlərin ayrılması vasitəsilə innovasiya şirkətlərinin artımını və təşkilini sadələşdirir. Texnopark yüksək keyiyyətli sahələrlə yanaşı digər xidmətləri təmin edir.”

Texnoparkın bu formada geniş tərifində məqsəd dünyada mövcud olan bütün modelləri əhatə etməkdir. Beləliklə, tədqiqatçı üçün “texnoloji park”ın bu tərifini standart olmaqla tələblərin minimal məcmusunu verir. Beynəlxalq Texnoloji Parklar assosiasiyası “texnoloji park”, “texnopol”, “texnoloji areal”, “tədqiqat parkı” və

“elmi park” kimi anlayışların ekvivalentliyini qeyd edir. İngiltərədə “elmi park”, ABŞ-da “tədqiqat parkı”, Rusiyada və Azərbaycanada “texnopark” terminləri işlədilir

Texnopark – hər zaman gələcəyə əmanətdir. O, sabah sahibinə gəlir gətirəcək, büdcəyə vergi ödəyəcək hər hansı firmaların varlığını nəzərdə tutmur. Bu, yalnız zamanla əldə edilə biləcək vaxtı uzadılmış vasitə qoyuluşudur [1].

Texnoparkın əsas komponentləri - innovasiya yaradan şirkətlər və komandalər, ali məktəblərin texniki kadrları və idarəedici kadrlardır (beynəlxalq bazara innovasiya texnologiyasını və ya məhsul çıxara bilən peşəkar menecerlərdir).

Bəzi tədqiqatçılar texnoparkları aşağıdakı formada alt növlərə də ayırırlar:

- ✓ Texnoloji inkubatorlar
- ✓ Elmi / tədqiqat parkları
- ✓ Texnoloji areallar

Texnoloji inkubatorlar kommersiya müəssisəsinin dinamik inkişaf prosesinin nəticəsi kimi meydana çıxır. Inkubatorlar – yaranma və təşəkkül tapma mərhələsində olan yeni innovasiya firmalarına müxtəlif növ xidmətlər göstərən çoxfunksiyalı komplekslərdir. Başqa sözlə, biznes inkubatorlar yeni innovasiya müəssisələrinin formalaşması, informasiya, məsləhət xidmətləri və avadanlığın icarəyə verilməsi, digər xidmətlərin təklif edilməsi ilə inkişafın başlanğıcında onlara yardım üçün nəzərdə tutulmuşdur.

Inkubatorlar bir qayda olaraq bir və ya bir neçə binanı tuturlar. Inkubator müştəri firmalarının inkubasiya dövrü, adətən, 2 ildən 5 ilə qədər müddəti əhatə edir ki, bundan sonra innovasiya firması inkubatoru tərk edir və müstəqil fəaliyyətə başlayır.

Inkubatorlar gənc firmaları yaşayış və startup dövrü zamanı onlara daha həssas kömək etməklə ixtisaslaşdırırlar. Maliyyə asılılığı olduğu halda bir qayda olaraq, mövcud texnoparkın hüdudlarında yerləşirlər. Inkubatorlar firmalara çevik imkanlar - birgə istifadə olunan ofis xidmətləri, avadanlıqdan istifadə və icarə imkanları təklif edir.

Innovasiya fəaliyyəti sferasında «yaradıcı kommunalar» adlanan memarlar, dizaynerlər, rəssamlar və ya xalq sənəti ustaları əsas inkubatorlar hesab olunur.

Vətəni Böyük Britaniya hesab edilən bu kommunaların fərqləndirici xüsusiyyəti ondan ibarətdir ki, onlar kollektiv istifadə üçün müəyyən xidmət dəstinə malik idilər.

Sahibkarlar, alimlər və ixracatçılar öz ideyaları əsasında 1 kommersiya fəaliyyətini gerçəkləşdirmək istədikdə biznes inkubatorlar onlara lazımi informasiya, injiniring və məsləhət xidmətlərini göstərir.

Beynəlxalq təcrübədə ilk biznes inkubatorlar 1959-cu ildə ABŞ-da yaranmışdır. Bu məkanda yaradılmış müəssisədə (fabrikdə) işsiz insanlar özlərinin biznes inkubatorlara oxşayan kiçik müəssisələrini yaratdılar. Bu təcrübə uğur qazandırdı. Dünyada 1985-ci ildə 70, 1992-ci ildə 470, 2004-cü ildə 1100 biznes-inkubator fəaliyyət göstərmiş və hazırda onların sayı 1500-ə çatır. Statistik proqnozlara görə yaxın beş il ərzində biznesinkubatorların sayı 5-6 min rəqəmini öteçəkdir. Avropa Birliyi ölkələrində biznes inkubatorları «İnnovasiya və sahibkarlıq mərkəzləri» («Business and InnovationCentre» - BIC) adlandırılır.

Son zamanlar elektron biznesin inkişafı ilə, internetin və digər növ informasiya-kommunikasiya texnologiyalarının tətbiqi ilə əlaqədar istehsal və idarəetmə təcrübəsində ayrıca növ kimi virtual inkubatorlar və ya «divarsız inkubatorlar» fərqləndirilir. Belə inkubatorlar:

- yeni şirkətin yaradılması üçün əsas kimi nəzərdən keçirilən innovasiya layihəsinin kommersiya potensialını qiymətləndirməyə;
- müvafiq marketinq tədqiqatlarını aparmağa;
- əqli mülkiyyət məsələləri üzrə «ana» təşkilatlarla (universitetlə, elmi-tədqiqat institutu ilə və s.) münasibətləri tənzimləməyə;
- innovasiya məhsulunun göndərəni və istehlakçısı rolunda çıxış edən tərəfdaş təşkilatları tapmağa və s. imkan verir.

Təbiidir ki, “divarsız inkubatorlar” müştəri firmalara binanı icarəyə vermirlər. Lakin virtual formanın üstünlüyü odur ki, ənənəvi forma ilə müqayisədə belə inkubatorun yaradılması bir qayda olaraq, az miqdarda investisiya ilə əlaqədardır.

Biznes inkubatorunda yaradılan biznes istiqamətlərin dinamik artımı üçün əlverişli şərtlər yaranır.

Sahibkarlığa kömək üçün regional aspektdə institusional infrastrukturun inkişafı planında biznes inkubatorlarla eyni sırada müxtəlif texnoloji parkların (texnoparkların) yaranması ideyası durur.

«Texnopark» anlayışı innovasiya fəaliyyəti sferasında «inkubator» anlayışına kifayət qədər yaxındır. İnnovasiya infrastrukturunun hər iki elementi kiçik innovasiya şirkətlərinin inkişafına yardım göstərməsi, onların fəaliyyət göstərməsində əlverişli dəstək mühitinin yaradılması üçün nəzərdə tutulan kompleksdir. Onlar arasındakı fərq ondan ibarətdir ki, inkubatorlardan fərqli olaraq texnoparkların müştəri firmalarının spektri yalnız yaradılan və erkən inkişaf mərhələsində olan innovasiya şirkətləri ilə məhdudlaşmır. Texnoparkların xidmətlərindən elmi biliklərin, “nou-hau”nun və elmtutumlu texnologiyaların kommersiya cəhətdən mənimsənilməsinin müxtəlif mərhələlərində olan kiçik və orta innovasiya müəssisələri istifadə edirlər. Başqa sözlə, texnoparklar üçün innovasiya fəaliyyəti sahəsində inkubatorlar üçün tipik olan müştərilərin rotasiyası, sərt daim təzələnmə siyasəti xarakterik deyil.

Bundan əlavə, inkubator kompleksləri bir qayda olaraq, bir və ya bir neçə binada yerləşirlər. Texnoparklar isə adətən torpaq sahələrinə malikdirlər ki, onları ofislərin tikintisi və ya digər istehsal binaları üçün müştəri firmaları icarəyə verə bilərlər.

Deməli, inkubatorlarla müqayisədə texnoparklar dedikdə, kiçik və innovasiya müəssisələrinin təşəkkül tapmasının və inkişaf fəaliyyətinin maddi-texniki, sosial-mədəni, informasiya və maliyyə bazasının inkişafı yolu ilə innovasiya sahibkarlığına dəstək üzrə daha geniş spektrdə xidmətlərin göstərilməsinə imkan verən daha müxtəlif innovasiya mühitinin yaradılması başa düşülür.

Elmi / tədqiqat parkları texnoparklardan fərqli olaraq universitetlərlə daha sıx əlaqədə olurlar və onlarda yüksək təhsilli kadrlar və elmtutumlu tədqiqatların böyük həcmli mərkəzləşir, elmi tədqiqat müəssisə, şirkət, bazar və universitetlər arasında bilik və texnologiyaların axını ilə idarə edilir. Texnoparkın əsas komponentlərindən biri olan elmi institutlar, məsələn, Elmlər Akademiyası texnologiya təchizatçısı ola

bilər və innovasiyaların inkişafında fəal iştirak edə bilər. Elmi / tədqiqat parkları inkubator və "spin-off" proseslərinin [2] yaradılmasına, innovasiya şirkətlərinin artmasına səbəb olur və yüksək keyfiyyətli sahələrlə avadanlığı ilə birlikdə əlavə xidmətlər göstərir.

"Spin-off" prosesləri altında ya şirkətlərin yaradılması ya da onun kommersiyalaşdırılması üçün xüsusi olaraq yaradılan mülkiyyətçi texnologiyalar, şirkətlərin törəmə firmalarının yaradılması, laboratoriya və s. müəyyən məhsul üzrə ixtisaslaşmış bölmələrinin ayrılması vasitəsilə yaranan, daha iri olan müəssisələr başa düşülür.

Elmi / tədqiqat parkları – universitetləri və ya digər ali məktəbləri, elmi-tədqiqat institutlarını, eləcədə sosial infrastruktur ilə təchiz edilən yaşayış rayonlarını ehtiva edən iri müasir elmi-sənaye kompleksidir. Onların tikilməsində məqsəd elmi tədqiqatların qabaqcıl sahələrdə cəmləşməsi, bu sahələrdə yeni elmtutumlu istehsal növlərinin inkişafı üçün əlverişli mühitin yaradılmasıdır. Bir qayda olaraq, elmi / tədqiqat parklarını təmin edən meyarlardan biri onun mənzərəli rayonlarda yerləşməsi, təbii şəraitlə və yerli ənənələrlə uyğunlaşmasıdır.

Texnoloji areallar – eyni coğrafi regionda yerləşən, əlaqəli və ya ümumi sahələrdə işləyən qarşılıqlı asılı müəssisələrin tam klasteridir. Bu müəssisələr ümumi infrastrukturunu, əmək bazarını bölüşür və əlverişli imkanlar və həmlələrlə məşğul olurlar.

«Texnopark yüksək kvalifikasiyalı mütəxəssislərin istehsal, eksperimental və informasiya bazasından ibarət resurslardan istifadəsinə əsaslanan texniki, texnoloji nailiyyətlərin tətbiqini və təşkilini yüksəltmək məqsədi daşıyır [3]».İnnovasiya fəaliyyəti sahəsində Amerikan mütəxəssisləri arasında belə bir nöqtəyi-nəzər dominantlıq edir ki, əgər texnologiya kommersiyalaşdırılmamışsa, deməli, o, heç təşkil edilməmişdir. Beləliklə, texnopark, hər şeydən əvvəl, texnologiyaların kommersiyalaşdırılma yeridir [4, s.100]

Texnopark vahidinin əsas strukturu mərkəzdir. Adətən, texnoparkın strukturunda aşağıdakılar təqdim olunur:

- 1) innovasiya-texnoloji mərkəzi;
- 2) tədris mərkəzi;
- 3) məsləhət mərkəzi;
- 4) informasiya mərkəzi;
- 5) marketinq mərkəzi;
- 6) sənaye zonası.

Bundan əlavə bu struktura maliyyə-sığorta mərkəzi, mühasibat-audit mərkəzi, eləcə də strateji-tədqiqat mərkəzi də əlavə olunur. Bu mərkəzdən hər biri xüsusi xidmətlər dəsti, məsələn, mütəxəssislərin yenidən hazırlanması, müəyyən texnologiyalar üzrə informasiyanın verilməsi, hüquqi məsləhətlər və s. xidmətlər göstərir. Texnoparkda yerləşən elmi-texniki firmalar elmtutumlu məhsul bazarına daha tez uyğunlaşırlar və texnoparkın üstünlüklərindən güzəştli istifadə edərək fəal inkişaf edirlər.

Texnoparkların uğurla fəaliyyət göstərdiyi bir neçə təşkilati forma mövcuddur. Universitet texnoparkın vahid təsisçisi ola bilər. Çox tez-tez parkın 2-dən 20-yə kimi təsisçisi olan hala da rast gəlmək olur. Bu idarəetmə mexanizmi bir təsisçinin olduğu idarəetmə mexanizmindən əhəmiyyətli dərəcədə mürəkkəbdir, lakin müxtəlif maliyyə mənbələrinə daxil olma nöqtəyi-nəzərindən bu mexanizm daha səmərəli hesab edilir. Bir neçə təsisçi olduğu halda ya birgə müəssisə, ya da məhdud məsuliyyətli təşkilat formalaşır. Bu halda hər bir təsisçinin töhfəsi onun resurslarından asılı olmaqla, adətən, aşağıdakılardan ibarətdir:

- Ali məktəb – texnologiyaların ötürülməsi, torpaq, kapital dövriyyəsi;
- Yerli idarəçilik orqanı – torpaq, infrastruktura, qrantlar;
- Bank – kapital qoyuluşu, maliyyə ekspertizası, vençur kapital;
- Sənaye müəssisələri – torpaq, infrastruktura, kapital qoyuluşu, layihələrin ekspertizası.

Lakin təşkil formasından asılı olmayaraq uğurla fəaliyyət göstərən park regionun iqtisadiyyatına

- regionda iqtisadi artımın stimullaşdırılması;
- yerli iqtisadiyyatı daha dayanıqlı edən diversifikasiya;
- orta və kiçik sahibkarlığın inkişafı;
- yerli büdcənin gəlirlərinin yüksəldilməsi

hesabına töhfə verə bilər.

Bütün bu deyilənləri ümumiləşdirərək demək olar ki, texnoparklar – həm eksperimental baza, həm də kvalifikasiyalı kadrların yüksək konsentrasiyası ilə təchiz olunmuş elmi-texniki sferada istehsalın inkişafı üçün əlverişli şərtlərin formalaşdırılmasını həyata keçirən elmi və innovasiya infrastrukturunun subyektidir.

Texnoparkların təşkilinin əsas məsələləri bunlardır:

- ✓ Bilik və kəşflərin texnologiyaya çevrilməsi.
- ✓ Texnologiyaların kommersiya məhsuluna çevrilməsi.
- ✓ Kiçik elmtutumlu sektor vasitəsilə texnologiyaların sənayeyə ötürülməsi.
- ✓ Elmtutumlu firmaların formalaşması və bazarın təşəkkülü.
- ✓ Elmtutumlu biznes sferasında müəssisələrin dəstəklənməsi.

Texnoparklar elmi-texniki və istehsal sahibkarlığının dayanıqlı inkişafını, kiçik və orta müəssisələrin təşkilini, daxili və xarici bazarlara rəqabətə davamlı elmtutumlu məhsulların çıxarılmasını təmin edən iqtisadi mühiti formalaşdırmağa imkan verir. Texnoparkların təşkili və inkişafına uyğun olaraq region elmi-istehsal və sosial infrastrukturun sürətli inkişafı və formalaşması, kvalifikasiyalı mütəxəssislərin cəlb olunması, iqtisadi sektorun inkişafı və dəstəklənməsi, bununla əlaqədar yeni iş yerlərinin təşkili imkanı əldə edir.

Sənaye müəssisələrinə öz məhsulunun rəqabət qabiliyyətini yüksəltmək, yeni texnologiyaların sürətli tətbiqi və kiçik innovasiya müəssisələrində yaxşı məktəb keçmiş məzunların məqsədli seçimi üçün regionun elmi-texniki potensialından tam mənada istifadə imkanı təqdim edir.

Təhsil müəssisələri və texnoloji tədqiqat institutları öz elmi kollektivlərinə və ayrı-ayrı alimlərə tədqiqatlarını tamamlama və bu tədqiqatlar əsasında rəqabətə davamlı elmi-texniki məhsulu təşkil etmə imkanı yaradır. Bunun üçün ideyalar müəllifinin, mühəndislərin, gələcəkdə bu iqtisamətdə və istehsalda çalışacaq aspirant və tələbələrin iştirakı ilə kollektiv formalaşır. Praktikada belə kollektivlər fəal sahibkarlıq fəaliyyətinə malik olurlar, bu da elmtutumlu məhsulların istehsalı sahəsində sərt rəqabət şərtləri daxilində həyata keçirilir. Parklar təhsil müəssisəsinin, elmi-tədqiqat institutlarının nüfuzunu və onların regionun inkişafında rolunu yüksəldir.

İntellektual kapital və universitetin fiziki infrastrukturu sənayenin və sahibkarlığın maraqlarını dəstəkləyən və özünə çəkən, yalnız müəssisənin resurslarına (kitabxanaya, tədqiqat laboratoriyalarına, xüsusi təchizata, yüksək kvalifikasiyalı müəllimlərə və elmi kadrlara) daxil olma imkanı almağa cəhd edən maqnit rolunu oynayır.

Dünyada, adətən, XX əsrin 50-ci illərində Kaliforniyada Stenford universitetində yaradılmış texnoparkı ilk texnopark adlandırırlar. Faktiki olaraq bu tarix daha öncəyə təsadüf edir. Stenford universitetinin çoxillik prorektoru – professor Frederik Terman yerli universitetlərin məzunlarının iş axtarmaq məqsədilə şərq ştatlarına üz tutmasının qarşısını almağa cəhd edənlərdən biri olmuşdur. Beləliklə də, universitet ərazisində özəl bizneslərini açmaq niyyətində olan gənc texnoloqlara müəyyən güzəştli şərtlərlə icarəyə verilmə məqsədilə yeni məkanların tikilmə ideyası belə yarandı. Bundan başqa, bu işlərin ilk nəhəng sifarişçisi kənar investorlarla yanaşı ABŞ-ın Müdafiə Nazirliyi oldu. Nəticədə yalnız indi ümumdünya şöhrəti qazanmış şirkətlər, məsələn, hələ əsas 1939-cu ildə Stenford universitetinin iki məzunu – Bil Hyulett və Deyv Pakkard tərəfindən qoyulmuş Hewlett Packardşirkəti deyil, sonralar bu region haqqında məqalələr seriyasının nəşr edildiyi Electronic News adlı həftəlikdə (1971) amerikan jurnalisti Don Hofflerin təbirincə “Silicon Varrey” (“Silikon vadi”) [5] adlandırılmış tam texnoloji region formalaşdı. Bu gün Silikon vadi 2,5 milyon əhalisi olan 1500 kv. mil sahəni əhatə etdir [6].

Avropada ilk texnoparklar 70-ci illərin əvvəllərində İngiltərədə meydana gəldi. İlk park Harriot-Uatt Universitetinin Tədqiqat parkı (Edinburq), Triniti kollej parkı (Kembirc), Leven-la-Hev (Belçika), Sofiya – Antipolis (Nitsa) oldu. Bu parklar ABŞ-ın bir təsisçisi olan ilkin elmi park modelini təkrarlayırdılar, əsas fəaliyyət növü isə elmtutumlu firmaların sahiblərinə torpağın icarəyə verilməsi idi.

ABŞ-da olduğu kimi, digər regionlarda da nəhəng universitetlərin nəzdində elmi parklar yaradılırdı. Zaman keçdikcə yeni binaların tikintisinə və avadanlığın alınmasına vəsait çətmirdi. Lakin universitet ərazilərində gələcəkdə gəlir əldə etmək istəyən kənar investorlar üçün boş torpaq sahələri saxlanılırdı. Bu gün İngiltərə elmi parkları bir qayda olaraq sıralarında yerli universitet, regional inkişaf fondu və hər hansı özəl şirkət olan təsisçilər qrupuna məxsusdur.

Beynəlxalq texnoloji və elmi parklar assosiasiyasının verilənlərinə görə dünyada bütün texnoparkların 2/3 hissəsi Mərkəzi və Şərqi Avropa ölkələrində 1980-ci illərdən sonra yaranmışlar.

Rusiyada ilk texnoparkların yaranma dalğası 1980-ci illərin sonu 1990-cı illərin əvvəllərində başlamışdır. Onların böyük hissəsi ali məktəbdə təşkil olunmuşdur. Bu texnoparklar menecerlər komandası tərəfindən hazırlanmış inkişaf etmiş infrastrukturamalı deyildilər. Onlar, bir qayda olaraq təhsil müəssisəsinin struktur bölümü qismində yaradılırdı və kiçik innovasiya müəssisələrini təşkil edən və dəstəkləyən real fəaliyyət göstərən təşkilatlar olmamışlar. Nadir hallarda texnoparklar qapalı aksioner cəmiyyətləri formasında yaradılırdı, bu da əsas təşkilatdan asılılığa nəzərən çevik idarəetməni həyata keçirməyə imkan verir. Rusiya texnoparkları inkubator funksiyalarını yerinə yetirmirdilər, ilk növbədə bu ərazidə yerləşən müəssisələri xarici mühitin təsirindən mühafizə edən özünəməxsus “təhlükəsizlik meydançaları” kimi fəaliyyət göstərirdilər. Kiçik firmaların texnoparkda qalma müddətləri məhdud deyil və bu gün orta hesabla 10 ilə yaxın (beynəlxalq standartda 2-3 il) təşkil edir.

Rusiya Federsiyasının ilk texnoparkı 1990-cı ildə yaradılmış “Tomsk elmi-texniki parkı”dır. O, Fransanın regionlarından birinin təcrübəsi əsasında

yaradılmışdır. Sonra il ərzində Moskvada və Zelenoqradda texnoparklar meydana gəldi. Getdikcə texnoparkların təşkili gücləndirildi: 1991-ci ildə - 8, 1991-ci ildə - 24, 1991-cü ildə - 43 texnopark fəaliyyət göstərməyə başladı.

90-cı illərin ortalarında Rusiyada ölkədə yaradılmış texnoparkların təbii təbəqələşmə prosesi baş verdi. Obyektiv və müəyyən dərəcədə də subyektiv amillərin təsiri nəticəsində texnoparklardan bəziləri (Moskva, Tomsk, Sankt-Peterburq, Zelenograd, Ufa) öz inkişafında digər texnoparkları əhəmiyyətli dərəcədə ötüb keçdilər. Ölkədə texnoparkların, biznes inkubatorların və oxşar strukturların gələcək artımı davam edir. Bu dövrdə universitetlərdə deyil, nəhəng elmi mərkəzlər bazasında, akademik şəhərciklərdə, əvvəllər qapalıməntəqələrdə yaradılmış az sayda texnoparklar da meydana gəlir.

Texnoparklar çətirvari struktur adlanan ümumi sahədə fəaliyyət göstərir. Bu strukturlar biznes-planlarını düzgün və cəld tətbiq etmək məqsədilə ilkin fəaliyyətə başlayan sahibkarlara, alimlərə və mühəndislərə xidmət edir. Texnoparkın spesifikasiyası – yüksək texnologiyalarla bağlı olan elmi, konstruktor və texnoloji işlənilmələrdir.

İdeya müəllifi biznes – plan şəklində yazılmış layihəni texnoparkın administrasiyasına verir. Əgər layihə bəyənilirsə, onda müəlliflə, adətən, 2-3 il müddətinə müqavilə imzlanır (bu müddət ərzində tərəflər müqaviləni poza da bilərlər) və müəllif texnoparkın müştərisinə çevrilir. Ona işləmək üçün texnoparkın istehsal modulunu – “oyuğunu” ayırırlar. Texnoparkların müştəriləri güzəştli şərtlərlə yerində telekommunikasiya xidmətlərindən istifadə edirlər. Xüsusi mütəxəssisi kənarında axtarmaq lazım deyil, onların hamısı buradadır. Bu xidmətlərə görə ödəmələr və layihənin yerinə yetirilməsi ilə əlaqədar ortaya çıxan xərclərin ödənilməsi üçün müştərilər texnoparkdan kredit alırlar, bəzən bu kreditlər banklar və ya maraqlı firmalar tərəfindən təklif edilir. Bütün bunlar texnoparkın servis xidmətlərinin siyahısına aiddir. “Çətirlilik” məhz buradan ortaya çıxır. Layihələr daha səmərəli və gəlirli olduqda bu xidmətlər də səmərəli olur və texnoparka gəlir gətirməyə başlayır.

Biznes-inkubator texnoparka çox yaxın olan strukturdur. Bu struktur təhsil müəssisəsinin və ya elmi mərkəzin bazasında meydana gəlir, tamamilə kənar

müştərilərə istiqamətlənir. Bu, kiçik biznesi canlandırmaq üçün təmiz kommersiya strukturudur, buna görə də ona çox vaxt dövlət tərəfindən maddi yardım edilir. İnkubator texnopark üçün mütləq olan istisna olaraq hi-tech-ə istiqamətlənməmişdir, lakin o, müxtəlif layihələri (məsələn, ticarətdə) reallaşdıra bilər. Texnoparkların müştərilərinin əksəriyyəti heç vaxt biznesmen olmurlar – onlar layihəni yerinə yetirirlər, öz işləmələrini tətbiq edirlər və yenidən elmi laboratoriyaya qayıdırlar, inkubator isə biznesmenləri hazırlayır.

1.2. Texnoparkların və yüksək texnologiya parklarının təşkilinin əsas səbəbləri və məqsədləri

Elmi layihələrin səmərəlilik şərtlərindən biri innovasiyalardan istifadədir. “Təhsil” milli layihəsi istisna deyil. Dünyada qlobal dəyişikliklərin mexanizmi tələb edir ki, kadrların hazırlanma sistemi bazar şərtləri daxilində mütəxəssislərə olan tələbə çevik cavab verməlidir. Bu isə öz növbəsində o deməkdir ki, mütəxəssislərin hazırlığı təlimin müasir innovasiya formalarından istifadə etməklə həyata keçirilməlidir. Bu halda həm mütəxəssislərin hazırlığı, həm də innovasiya prosesinin iştirakçılarının ixtisaslaşdırılmış hazırlığı innovasiya xarakteri daşıyır. Digər tərəfdən, müasir təhsil sisteminin innovasiya xarakteri nəinki təlim prosesində, həm də təhsil müəssisələrinin digər fəaliyyət sferalarında da olmalıdır.

Müasir elmi-innovasiya istiqamətlərində təhsil sferasının inkişafında aşağıdakıları ayırmaq lazımdır: təhsil müəssisələrində müxtəlif istiqamətli innovasiya strukturlarının təşkili; innovasiya klasterlərində iştirak; müəllimlərin, əməkdaşların və tələbələrin fəal innovasiya dəstəyi; beynəlxalq əlaqələrin tənzimlənməsi və s.

Son onilliklər pedaqoji potensialın daha keyfiyyətli qiymətləndirilməsi və ondan istifadənin səmərəli metodları işlənilib hazırlanır. Elmi-innovasiya fəaliyyətinin konkret təhsil müəssisəsində öz növbəsində təşkili bir sıra amillərdən asılıdır:

1. Elmi-innovasiya prosesində müəssisənin rolu

2. Elmi-innovasiya potensialı və müəssisənin infrastrukturunu
3. Regionun iqtisadi inkişafı üçün elmi-innovasiya prosesinin regional hakimiyyət tərəfindən qəbul edilməsi
4. Müəssisənin elmi inteqrasiyası və istehsal kooperasiyası

Müəssisədə elmi-innovasiya fəaliyyətinin inkişafı ilk növbədə innovasiya prosesinin iştirakçılar zəncirinin əhval ruhiyyəsi ilə əlaqədardır: alim (müəllif / innovasiya ideyalarının katalizatoru) – sahibkar (iştirakçı/innovasiya məhsulunun bazara tətbiqi prosesinin təşkilatçısı) – biznesmen (menecer/innovasiya məhsulundan innovasiyaların təşkili prosesinin rəhbəri).

Bu zəncirin əhval-ruhiyyəsinin tənzimlənməsi innovasiya infrastrukturunu ilə sıx əlaqədardır. Təhsil müəssisəsinin iştirakı bu cür infrastrukturun elementlərinin formalaşmasında ifadə oluna bilər.

Hal-hazırda ölkənin bütün regionları üçün inkişaf etmiş innovasiya infrastrukturunun inkişafının formalaşma problemi kifayət qədər rəkkin olaraq qalmaqdadır, bu da tədqiqatların və işləmələrin nəticələrinin genişləndirilməsinə və kommersiyalaşdırılmasına imkan verir. Əksəriyyət regionlar üçün onun yalnız ayrı-ayrı elementləri təşkil edilmişdir. Bu istiqamətdə region-liderləri ayırmaq mümkündür, amma onların da çoxu vahid innovasiya strukturuna malikdirlər. Məhz bu halda dövlətin rolu innovasiya siyasətini həyata keçirdikdə regional hakimiyyət orqanları ilə sıx birləşir. İnnovasiya siyasətində ilk növbədə eyni zamanda innovasiya infrastrukturunun təşkilinə və inkişafına baxmaq zəruridir. İnstitusional infrastrukturların formalaşdırılması innovasiya sferası daxilində qarşılıqlı təsiri təmin edir. Regionlarda innovasiya prosesinin inkişafı innovasiya məhsul və xidmətlərinin reallaşdırılmasına yönəldilmiş bir sıra institusional strukturların inkişafını nəzərdə tutur. İnnovasiya mərkəzlərinin əsas təşkilati formaları innovasiya fəaliyyətini həyata keçirməyə imkan verən birləşmələrdir – innovasiya-texnoloji parklar, kiçik sahibkarlığı dəstək fondları, konsaltinq təşkilatları, tədris-iş mərkəzləri və digər təşkilatlardır.

Fikrimizcə, kifayət qədər geniş yayılmışbelə bir nöqtəyi-nəzər vardır ki, innovasiya mərkəzlərinin təşkili yalnız zəngin ölkələrə məxsusdur, eyni zamanda tədqiqat olaraq bu nəticəyə gəlmək olar ki, texnoparklar iqtisadi vəziyyəti stabilləşdirməyə kömək edirlər. Hətta inkişaf etmiş iqtisadi sistemlərdə onlar iqtisadi böhran, struktur yenidənqurması, iş yerlərinin ixtisar olunması, elmi-texniki potensialın əhəmiyyətli yığılı zamanı yaradırlar. Təhlil göstərir ki, yeni tipli innovasiya strukturları böhran halından çıxış kimi hallarda meydana gəlmişlər (cədvəl 1.).

Cədvəl 1. Dünya praktikasında texnoparkların və texnoloji mərkəzlərintəşkili səbəbləri [7]

Parkın adı	Onun təşkili səbəbləri
Şimal-Qərb Ştatı Evanstonda tədqiqat parkı (ABŞ)	<ul style="list-style-type: none"> ✓ ştatda istehsal olunan məhsulun rəqabət qabiliyyətinin azalması ✓ “beyinlərin axını” ilə əlaqədar ictimai həyəcan, yüksək kvalifikasiyalı mütəxəssislərin və alimlərin digər şatlara üz tutması ✓ Ştatda iş yerlərinin ixtisar olunmasına səbəb olan innovasiya fəaliyyətinin və istehsalın həcmnin azalması ✓ Elm və təhsilin stimullaşdırılması və məhdudlaşdırılması üzrə imkanları məhdudlaşdıran vergi hesablaşmalarının ixtisara düşməsi
Şimal-Qərb Ştatı Evanstonda universitetin tədqiqat mərkəzi, Ostin şəh., Texas ştatı (ABŞ)	<ul style="list-style-type: none"> ✓ struktur yenidənqurma yolu ilə iqtisadiyyat vasitəsilə ştatın çətinliklərini aradan qaldırma zərurəti ✓ tədqiqatların aparılması üçün federal vasitələrin ixtisar olunması
Texnoloji park, Dortmund şəh. İnnovasiya texnoloji mərkəzi İnnovasiya texnoloji mərkəzi, Saarbryuken şəh., İnnovasiya texnoloji mərkəzi, Технологический центр, г.Мюнхен (Almaniya)	<ul style="list-style-type: none"> ✓ ağır sənayenin bir və ya iki sahəsinin asılılığının aradan qaldırılması (Dortmund) ✓ iqtisadi depressiyadan çıxış

Beləliklə, texnoparklar elmi-texniki siyasət sahəsində qərarların qəbul

edilməsinin qeyri-mərkəzləşdirmə forması kimi kiçik elmtutumlu firmaların və vençur sahibkarlığın inkişafına dəstək göstərərək “aşağıdan” risk fəaliyyətini fəallaşdırır. Texnoparklar elmtutumlu məhsulun və yüksək texnologiyaların istehsalı sahəsində məşğul insanların kvalifikasiyasını yüksəltməyə, həm də istehsalın səviyyəsi ilə verilmiş regionun iqtisadiyyatla məşğul olanlarının səviyyəsini qiymətləndirməyə imkan verir.

Kiçikmüəssisələrin təşkil edilməsi yolu ilə texnoparklar məşğulluq və sosial stabillik problemlərini həll etməyə imkan verir [7, c. 207-209]. Həm elmi-texniki, həm də istehsal təyinatlı rəqabətə davamlı məhsulun olmaması texnoparkların təşkilinin mühüm prinsiplərindən sayılır [8].

Texnoparkların fəaliyyət istiqamətlərindən danışdıqda bilavasitə texnoparkın və onun rezidentlərinin fəaliyyətini məhdudlaşdırmaq zəruridir. Texnoparkın əsas fəaliyyət istiqaməti – texnoparkın rezidentlərinə:

- Bazarda realizə üçün yüksək texnologiyalı məhsul buraxan istehsalın yeni texnologiyalarla təşkilinə;
- xarici bazara çıxmaq məqsədilə yeni və yüksək texnologiyalar əsasında xarici iqtisadi fəaliyyətin həyata keçirilməsinə;
- texnoparkların və onun rezidentlərinin fəaliyyətinin kütləvi informasiya vasitələrində işıqlandırılmasına
- texnoparkın elmi-texniki, elmi-texniki innovasiya fəaliyyəti ilə bağlı və digər xidmətlərin göstərilməsinə

sistemli dəstəyin göstərilməsidir [9].

Bundan başqa texnoparklar aşağıdakı üsullarla texnologiyanın transferti ilə məşğul olmalıdırlar:

- *Biznesə kömək.* Texnologiyalarla əlaqədar müəyyən məsələlər üzrə xidmətləri təqdim edən kommersiya şirkətlərinə elmi-texniki sektorda işləyən ixtisaslaşdırılmış təşkilatlar kimi baxmaq olar. Bu cür şirkətlər içərisində bir sıra texnoparklar inkişaf etmiş verilənlər bazasına daxildirlər, məsləhətçilər isə öz növbəsində xüsusi ixtisaslaşma sahəsinə malikdir.
- *Texnologiyaların yayılması.* Bu da, kiçik və orta müəssisələr qrupunda tədqiqat institutlarından müəyyən biliklərin ötürülməsi deməkdir;

- *Texnologiyaların axtarışı*. Perspektiv texnologiyalar və kommersiya imkanları əldə etmək məqsədilə verilmiş regionun şirkətləri tərəfindən istifadə oluna bilən milli və beynəlxalq bazarın tədqiq olunmasına əsaslanır. Bu məsələ sənayenin konkret tələblərindən asılı olaraq yerinə yetirilir [10].

Bir sıra texnoparklar kiçik və orta müəssisələrə onların intellektual mülkiyyətinin və kəşflərinin mühafizə olunması istiqamətində xidmətlər təklif edir. Bu da çox vaxt milli səviyyədə yerinə yetirilir.

Texnoparkın rezidentləri texnoparka məxsus olan avadanlıqdan, binalardan qarşılıqsız istifadəyə görə bir ildən az olmamaqla icarə haqqında üqavilə imzalamış hüquqi və ya fərdi sahibkarlar olmalıdır. Texnopark rezidentlərin uçotunu aparmaqla eyni zamanda onların fəaliyyətinə nəzarət edir.

Bir qayda olaraq yüksək texnologiya parkları proqram təminatının işlənilməsinə yönəldilmişdir. Onların fəaliyyət istiqamətlərinə:

Respublikanın əənaye və digər müəssisələrində proqram təminatının və İKT – nin tətbiqi və işlənilməsi;

İKT-nin və proqram təminatının ixrac edilməsi;

Azərbaycan Respublikası Prezidentinin fərmanlarına əsasən digər istiqamətlər aiddir.

Bütün ölkələrdə parkların rezidentləri yalnız parkların fəaliyyətinə uyğun olan istiqamətlər üzrə fəaliyyətin müxtəlif növləri ilə məşğul ola bilərlər. Bu istiqamətlər aşağıdakı kim təyin olunur:

İnformasiya sistemlərinin layihələndirilməsi və proqram təminatı və təhlil. Fəaliyyətin bu növü çərçivəsində yerinə yetirilən vəzifələr bunlardır:

- Konkret istehlakçıların sifarişlərinə cavab verən fərdi proqram təminatının və informasiya sistemlərinin sənədləşdirilməsinin təşkili, işlənməsi və layihələndirilməsi;
- ümumi təyinatlı hazır proqram təminatının sənədləşdirilməsi, çatdırılması;
- istifadəçi tələblərinə uyğun proqram təminatının işlənməsi;
- avtomatlaşdırılmış idarəetmə sistemlərinin layihələndirilməsi, işlənməsi və tətbiqi;
- bu informasiya sistemləri ilə işləmək üçün rezidentlərin özlərinin təlimi;
- təbii və texniki elmlər sahəsində eksperimental işlənmələr, fundamental və tətbiqi tədqiqatlar və onların həyata keçirilməsi;
- Dövlət başçısının fərmanlarına uyğun olaraq fəaliyyətin digər növləri.

Yüksək texnologiyalar Parkının rezidenti yalnız parkın fəaliyyət istiqamətləri üzrə öz fəaliyyətini həyata keçirməli və park çərçivəsində qəbul edilmiş fəaliyyət sahələrindən kənar bir işlə məşğul olmamalıdır, əls halda bunun üçün ö, inzibati məsuliyyətə cəlb oluna bilər.

Respublikada innovasiya strukturlarının sayı gündən-günə artsa da, onların real iş qabiliyyəti ilə əlaqədar problemlər mövcuddur:

1. Texnoparkların fəaliyyətinin qanunvericilik əsaslarının qeyri-mükəmməlliyi.

Xüsusi halda, texnoparkların tərkibinə daxil olan müəssisələr heç bir güzəşt əldə etmirlər. Bu güzəştləri əldə etmək üçün texnoparkın tərkibinə daxil olmaq vacib deyil. Güzəştli şərtlərlə burada yalnız texnoparkların özlərinə göstərilən xidmətlərdən istifadə etmək olar. Burada innovasiyalara dövlət dəstəyi öz əhəmiyyətini itirir. Texnoparkın fəaliyyətinin səmərəli olması üçün onun tərkibindəki kiçik müəssisələr innovasiya fəaliyyətinə başlamaq üçün hiss olunan üstünlüyə malik olmalıdır. Lakin innovasiya infrastrukturlarının subyektlərinin fəaliyyətinin təşkilini və şəraitini tənzimləyən qanunvericilik aktlarına əlavələr və dəyişikliklər tam mənada bu

üstünlüyü təmin etmir, belə ki, bu dəyişikliklər digər qanunvericilik aktlarında da aid edilməlidir.

2. Texnoparkların və yüksək texnologiyalar parkının fəaliyyətinin maliyyə təminatının səmərəli mexanizmlərinin olmaması.

Ölkədə investisiya bankları, vençur fondları və s. kimi sınaqlanmış və səmərəli innovasiya müliyyələşdirmə formaları mövcud deyil. Vençur investisiyalar işlənmələrin maliyyələşdirilməsinə və onların istehsalata tətbiqinə, yeni məhsulların bazara şıxarılmasına, yeni fəal müəssisələrin təşkilinə, innovasiya firmalarının istehsal və bazar potensialının möhkəmləndirilməsinə yönəldilməlidir. Kommersiya banklarının səmərəli işləyən fondları innovasiya şirkətlərini kreditləşdirə bilərlər [11]. Dayanıqlı innovasiya inkişaf yoluna keçidin əsası sahibkarlıq infrastrukturunun zəruri inkişafıdır.

3. İnnovasiya strukturları və universitetlər arasında hamar qarşılıqlı təsir sisteminin olmaması

Dünya təcrübəsində universitetlər və firmalar – texnoparkların rezidentləri arasında sərfəli partner qarşılıqlı münasibətləri qurulur. İcarəçi firmalar üçün texnoparklarda yerləşmə üstünlükləri elmi işçilər və müəllimlərlə formal və qeyri-formal əməkdaşlıq imkanlarıdır. Texnoparkların icarəçilərilə sıx qarşılıqlı əlaqə - universiteti perspektiv təlim proqramlarının məzmununa yaxınlaşdırmaq və məzunların işə düzəlmə şanslarını yüksəltməkdir.

4. Kadr resursları ilə təminatın kifayət həcmdə olmaması.

Kadrlar innovasiya proseslərinin səmərəli həyata keçirilməsinin mühüm tərkib hissəsidir. Bu sahədə kadr hazırlığını genişləndirmək və təhsil müəssisələri bazasında onların yüksək səviyyədə təlimlənməsinə xüsusi diqqət yetirmək lazımdır. Situasiya “beyinlərin axını ” ilə hər zaman kəskin forma ala bilər. Bunun da qarşısını almaq üçün texnoparklarda gənc kadrların cəmlənməsi və perspektivli inkişafı üçün hələ çox işlər görülməlidir.

II FİSİL. TEXNOPARKLARIN YARADILMASI AZƏRBAYCAN İQTİSADİYYATININ İNKİŞAFINDA YENİ MƏRHƏLƏNİN BAŞLANĞICIDIR

2.1. Azərbaycan sənayesi yeni inkişaf mərhələsində

Azərbaycan sənayeləşmənin keyfiyyətə yeni mərhələsinə qədəm qoymuşdur. Bu mərhələnin başlıca yekunu ölkənin yalnız qeyri-neft sektorunun hesabına ÜDM artımı deyil, həm də qeyri-neft ixracının genişlənməsi olmalıdır, çünki bu gün Azərbaycan ixracının təxminən 90%-i hələ də karbohidrogen xammalının payına düşür.

Qeyri-neft sektorunun sürətli inkişafı 7,7 % səviyyəsində gözlənilir ki, bu da qeyri-neft ixracının 2020-ci ilədək orta illik artımı olmalıdır. Dövlətin proqnozlarına görə, 2014-ci ildə qeyri-neft sektorunun ÜDM-də payı 61,5% olmuşdur, 2017-ci ildə isə - 72,4% təşkil edəcəkdir.

2014-ci il Azərbaycanda sənaye ili elan edilmiş və bunun çərçivəsində tədbirlər planı təsdiqlənmişdir. Hazırda işlər bu sahədə normativ-hüquqi bazanın təkmilləşdirilməsi, kadr potensialının yaxşılaşdırılması, rəqabət qabiliyyətinin artırılması və sənaye potensialının möhkəmləndirilməsi üzrə davam etdirilir. Həmçinin sənayenin inkişafı üzrə dövlət proqramı 2015-2020-ci illər üçün işlənib hazırlanmışdır ki, bu müddəalar "Azərbaycan - 2020: Gələcəyə baxış" inkişaf Konsepsiyasına əsaslanır.

Azərbaycanın dövlət suverenliyi və müstəqilliyi, sistemli şəkildə artan xarici iqtisadi əlaqələri və tədricən dünya iqtisadiyyatına get-gedə daha dərindən inteqrasiyası əsası 1970-1985 illərdə qoyulmuş iqtisadi potensiala söykənir. Ümummilli lider Heydər Əliyevin rəhbərliyi altında sənayenin dinamik yüksəlişini təmin etmək üçün iqtisadiyyatda struktur islahatları həyata keçirilmiş və kompleks proqramlar işlənib hazırlanmışdır. Bunun nəticəsində ilk növbədə maşınqayırma

kompleksində, kimya sahələrində və neft kimyasında, əlvan metallurgiyada yeni sənaye müəssisələri yaradılmışdır, eləcə də emal sənayesi, energetika, qara metallurgiyanın və dağ-mədən sənayesinin genişləndirilməsi prosesinə, texniki cəhətdən yeniləşmə və yenidənqurma işlərinə başlanılmışdır.

Həmin illərdə Azərbaycan Respublikasının gələcək müstəqilliyinin əsası qoyulmuş və Heydər Əliyevin rəhbərliyi altında güclü iqtisadi baza yaradılmışdır. Belə ki, 1969-1982-ci illər ərzində milli gəlirin həcmi 2,5 dəfə, sənaye istehsalı və əmək məhsuldarlığı isə 2 dəfə artmışdır. 14 il ərzində istehsal olunan sənaye məhsullarının ümumi həcmi ötən yarım əsrdəki istehsala bərabər olmuşdur.

Kənd təsərrüfatında əmək məhsuldarlığı 1,8 dəfə artmışdır. Ümumi məhsulun həcmi 2,7 dəfə, xalq istehlakı mallarının istehsalı isə üç dəfə artmışdır.

Bu illər ərzində Azərbaycan neft məhsulları, neft avadanlığı, polad borular, əlvan metallar, sintetik kauçuk, elektrik mühərrikləri, tikinti materialları, məişət kondisionerləri, onların ehtiyat hissələrinin istehsalı, xalça və xalça məmulatları, mineral gübrələrin istehsalı üzrə keçmiş SSRİ-də aparıcı yerlərdən birini tutmuşdur. Azərbaycanda buraxılan 350 adda məhsul dünyanın 65 ölkəsinə ixrac olunmuşdur. Bütün bu nailiyyətlər haqda onu demək olar ki, ölkə təbii və əmək resursları, həmçinin ixtisaslı kadrlar sahəsində kifayət qədər qüvvəyə malikdir. Lakin bu imkanlardan postsovet dövrünün ilk illərində istifadə edilmir, nəticədə son məhsulun istehsalı cüzi olurdu.

Bundan başqa, respublikanın sənaye sahələrinin ərazi bölgüsündə böyük uyğunsuzluq yaranmışdır. Ölkədə istehsal olunan sənaye məhsulunun 60%-i və əsas istehsal fondlarının 57%-i Abşeron iqtisadi rayonunda cəmlənmişdir.

Ölkənin sənaye sahələri, xüsusilə sənaye müəssisələri, bəzi sənaye mərkəzləri sosial-iqtisadi amillərin təsiri ilə formalaşmış cəmləşmişdir. Respublikanın əsas sənaye mərkəzləri Bakı-Sumqayıt, Gəncə-Daşkəsən, Əlibayramlı-Salyan, Mingəçevir-Yevlax, Göyçay, Naxçıvan, Lənkəran, Şəki və Xaçmaz olmuşdur.

Postsovet məkanının bir çox dövlətləri kimi, Azərbaycan da, XX əsrin 90-cı illərində miqyaslı sənayesizləşdirmə dövrü yaşamışdır. Texniki gerilik səbəbindən

SSRİ-nin ağır sənayesinin çox hissəsi bir çox hallarda dünya bazarında tələbə malik olmamış və bir çox hallarda modernləşdirilməmişdir. Digər tərəfdən, bu neqativ amil ölkəni səmərəsiz və köhnə müəssisələrin dəstəklənməsi ilə əlaqədar məsrəflərdən xilas etdi.

Kapital qoyuluşlarının formalaşdırılmasının əsas hissəsi ötən yarım il ərzində müasir istehsal vasitələrinə yönləndirilib, bu gün onların ümumi sənaye potensialı payından üçdə iki hissəsi və daha çoxu Azərbaycana çatır.

Azərbaycan xalqının ümummilli lideri Heydər Əliyevin uzaqgörən siyasəti və gərgin əməyi nəticəsində dövlət müstəqilliyinin bərpasından sonra ağır vəziyyət həddinə baxmayaraq, qısa tarixi dövr ərzində ölkənin sosial-iqtisadi inkişafında və eləcə də onun dünya təsərrüfat sistemində inteqrasiyası prosesində çox böyük uğurlar əldə edildi. Müstəqil dövlət quruculuğu prosesi dövründə ən böyük nailiyyətimiz ondan ibarətdir ki, bu ölkədə həyata keçirilən inkişafın və iqtisadi islahatların nəticəsində mahiyyətinə görə yeni model yaranmış oldu.

İqtisadi siyasətin əsas məqsədi Azərbaycanın davamlı iqtisadi tərəqqisinin təmin olunmasında Heydər Əliyevin neft strategiyası idi. Belə bir mühüm sənədin fəlsəfəsi, "Azərbaycan 2020: Gələcəyə baxış" inkişaf konsepsiyasında ümummilli lider Heydər Əliyevin xalqın maraqlarına yönəlmiş siyasətindən irəli gəlir.

Artım sənaye istehsalının bütün sahələrində, o cümlədən neft və qaz, kimya və neft-kimya, maşınqayırma, metal emalında və tikinti materiallarının istehsalında müşahidə olunurdu. Qeyd edək ki, hasilat sahəsi ilə yanaşı, emal sənayesi də inkişaf edirdi.

Əgər 1990-cı ildə hasilat sahəsinin 5,3 faizi bütün ölkədə sənaye istehsalının bir hissəsi idisə, 2013-ci ildə bu göstərici 77,2 faiz artmışdır. Nəticədə emal sənayesinin xüsusi çəkisi 90,1 faizdən 16,5 faizə enmişdir. Bu zaman hasilat sahəsində fəaliyyət göstərən müəssisələrin emal sahəsində sayı 1995-ci ildən ötən ilin yekunları üzrə 88-dən 318-ə, 2008-ci ildə 1844-dən 2149-a qədər artıb, 2013-cü ilin sonuna isə 1764-ə qədər azalmışdır.

Ümummilli liderin "açıq qapı" siyasəti hal-hazırda da davam edir ki, bunun da nəticəsində ölkədə fəaliyyət göstərən, istehsal olunan xarici və müştərək sənaye müəssisələrinin indiyədək sayı xeyli artıb: 1998-ci ildən 2013-ci ilədək 2,5 dəfə artaraq bu say 233-ə çatmışdır. Son illərdə də bu sayda kəskin artım müşahidə edilməkdədir.

Ümumiyyətlə, bütün müstəqillik dövrü ərzində sənayenin inkişafına müxtəlif mənbələrdən 40 milyard manat investisiya qoyulub. Təkcə son dörd ildə qeyri-neft sektorunun 20 iri müəssisəsinə dörd milyard manatdan çox investisiya qoyulmuşdur. Bu trendin davamlılığı barədə faktda deyilir ki, bölgələrdə yüzlərlə iri və orta sənaye, aqrar, emal və xidmət obyektləri artıq 2013-cü ilin sonları üçün istismara verilib və ümumilikdə ölkə üzrə təxminən 500 müəssisənin tikintisi davam etdirilir.

Qeyd edək ki, son illərdə yeni sənaye müəssisələrinin işə salınması hesabına müxtəlif növlər üzrə məhsulun idxaldan asılılığı azaldılıb. Xüsusən bəzi tikinti materiallarının istehsalı üzrə müəssisənin istismarı, daxili tələbat olan yerli xammal hesabına təmin edilə bilər.

Ötən onillikdə yüksək sosial-iqtisadi inkişaf sürəti ilə, Azərbaycan orta inkişaf etmiş dövlətlər sırasına daxil olaraq keçid dövründən nisbətən tez qurtula bildi.

Sənaye və İqtisadiyyat Nazirliyinin proqnozlarına görə, yaxın 10 il ərzində Azərbaycanda 500-dən çox yeni sənaye müəssisələri yaradılacaqdır. Köklü modernləşmə siyasəti Azərbaycanın sənaye potensialının son beş ilində daha qabarıq nəzərə çarpır. Hökumət istehsal güclərini birləşdirir və prinsipcə yeni mexanizmlər tətbiq edir: ölkədə bu qurumun yeni vəzifələrinin həlli üçün nəzərdə tutulmuş bir neçə müxtəlif profilli sənaye parkları formalaşır və biznes inkubatorları yaradılır. Belə ki, texnoparklar ilk növbədə nisbətən iri zavod və fabriklərin lokallaşdırılması üçün nəzərdə tutulmuş və xarici bazarlara məhsul tədarükünü təmin edən kütləvi istehsala yönləndirilmişdir. Biznes inkubatorların vəzifəsi bir qədər fərqlidir.

İKT sektorunun, azsaylı elmtutumlu istehsalın və ya innovativ xidmətlərin, elmi tədqiqatların, kənd təsərrüfatının inkişafı üçün nəzərdə tutulan biznes-ideyalar əhatə olunur. İlk biznes-inkubator Quba-Xaçmaz iqtisadi rayonunda yaradılıb, ikinci Aran

iqtisadi rayonunda, üçüncü isə Sumqayıtda kimya-sənaye parkında yaranmışdır, əsasən sənaye sektorunu əhatə edir.

Son zamanlar Azərbaycanda sənaye parklarının yaradılması istiqamətində fəal işlər gedir. Dinamik inkişafın davam etdirilməsi ölkənin sənaye sahələrinin mövcud təbii-iqtisadi ehtiyatları və böyük həcmdə ümumi əlavə dəyərin yaradılmasına əsaslanan formalaşma prosesinin sürətləndirilməsini zəruri edir. Ona görə də Gəncə və Mingəçevir şəhərlərində, Bakının Qaradağ rayonunda müasir sənaye şəhərciklərinin salınması planlaşdırılır.

2014-ci il martın 12-də təsdiq edilmiş tədbirlər planında elan edilmiş "Sənaye İli" ilə əlaqədar həmçinin sənaye məhəllələrinin də yaradılması ideyası ilk dəfə səslənmişdir. 8 oktyabr 2014-ci il tarixində Prezident İlham Əliyev "Sənaye məhəllələrinin yaradılması və onların fəaliyyətinin təşkili haqqında" fərman imzalamışdır. Həmin sənəddə sənayedə, infrastruktur xərclərinin azaldılması baxımından kooperativ əlaqələrin möhkəmləndirilməsi, istehsal prosesinin təşkili, kiçik və orta sahibkarlığın inkişafı və digər məsələlərin həlli böyük əhəmiyyət daşıyır.

Ümumilikdə ölkənin kiçik rayonlarında sənaye məhəllə formatı yaratmaq mümkün olmalı idi. Bu tip sənaye məhəllələrinin əvvəlcə tək-tək Azərbaycanın hər bir iqtisadi zonasında, sonra isə ölkənin digər regionlarında da təşkil edilməsi planlaşdırılır. Sənaye məhəlləsinin yaradılması üçün birinci hazırlıq artıq Neftçaladan başlayıb.

Sənaye məhəllələrinin əsas üstünlüyü ondan ibarətdir ki, iş adamları öz müəssisələrinin infrastrukturunun yaradılması üçün pul xərcləmir. Sənaye məhəlləsi ərazisində xarici və daxili infrastrukturun yaradılması nəzərdə tutulur. Sahibkarların istehsal xəttini qura bilməsi və məhsul buraxılışına başlaması üçün xüsusi otaqlar ayrılır. Əsas məqsəd sahibkarların az vəsait sərf etməklə fəaliyyətə başlaya bilməsidir.

Ölkənin Nazirlər Kabinetinin 2014-cü ilin doqquz ayının sosial-iqtisadi yekunlarına həsr olunmuş iclasında Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyev öz çıxışında

qeyd edib: "Biz maksimum dərəcədə özümüzü təmin etməliyik və ixrac etməliyik, yəni polad, alüminium, metallurjiya sənayesində inkişaf var, orada böyük potensial var. Qeyd etmək lazımdır ki, 2014-cü ildə metallurjiya sənayesinin inkişafı ilə bağlı ciddi addımlar atılıb. Məhz bu sahədə metallurjiya sənayesinin inkişafı üçün yetərinə yerli xammal və təbii sərvətlər sayəsində hazırda dörd zavodu tikilir".

Heft-kimya sənayesi milli iqtisadiyyatın inkişafının ayrılmaz hissəsidir. Texniki məhsullar baxımından bu sektor mühəndis-montaj, maşınqayırma, avtomobil, qida və digər sənaye sahələrində istehsal əlaqələrini təmin edir. Ölkədə yeni gübrə istehsalı üzrə prioritet zavodların yaradılması planlaşdırılmışdır. Gələcəkdə neft və qaz emalı və neft-kimya komplekslərinin yaradılması, yeni ən yüksək dünya standartlarına uyğun olacaq, alternativ və bərpa olunan enerji mənbələri sahəsində bir sıra dövlət proqramları həyata keçirməyə, həmçinin sənaye sektorunda kiçik və orta biznes fəallığının artırılması, bu sahəyə investisiyaların cəlb edilməsi də nəzərdə tutulur.

Dövlət başçısı həmçinin bildirib: "Sənaye klasterlərinin yaradılması prosesi gələcəkdə də davam etdirilməlidir. Azərbaycanın gələcək inkişafı sənayenin inkişafı ilə bağlı olmalıdır. Onu da nəzərə almaq lazımdır ki, hazırda Azərbaycan dövləti kifayət qədər vəsaitə malikdir və biz, bizim üçün strateji əhəmiyyət kəsb edən sənaye sahələri üzrə dövlət investisiyalarını cəlb etməliyik."

Təqdirəlayiq haldır ki, Azərbaycan biznes inkubatorların və texnoparkların inkişaf dərəcəsi, sənaye məhəllələrinin inkişafı müasir qlobal tendensiyaya tamamilə uyğun gəlir. Ənənəvi texnoparklardan və ya ofis mərkəzlərindən fərqli olaraq, sənaye məhəllələrində mərkəzləşmiş təhsil strukturları, biznes laboratoriyaları olur. Burada, əlbəttə, yaşayış obyektlərinin, rahat piyada zonalarının ümumi məkanı üçün də yer qalacaq.

Beləliklə, sənaye məhəllələri Azərbaycanın sənaye potensialının inkişaf zəncirində növbəti və çox güclü amil olacaq və ixracın strukturunun dəyişdirilməsində ölkənin qeyri-neft sektorunun xeyrinə ciddi kömək edəcəkdir.

2.2. Azərbaycanda texnoparkların vəziyyəti və inkişaf perspektivləri

Ölkənin iqtisadi siyasətinin prioriteti qeyri-neft sektorunun inkişafıdır. Bu məqsədlə “Azərbaycan – 2020: Gələcəyə baxış” konsepsiyasına əsaslanaraq innovasiya sahibkarlığının inkişafı, fəaliyyətin yen növlərinin və məhsulun həcminin artırılması ilə yanaşı yeni texnologiyaların transferti və mənimsənilməsi tədbirləri gücləndirilir. Ölkə iqtisadiyyatının güclü olması üçün inkişafın şaxəli şəkildə təşkil edilməsinə böyük ehtiyac var. Azərbaycanda elmtutumlu məhsulların və texnologiyaların işlənilməsi və tətbiqi üçün müxtəlif metodlara əsaslanan texnoparklar və innovasiya zonaları yaradılır.

Məhz XX əsrin 70-ci illərindən etibarən umummillə lider Heydər Əliyevin uzaqgörən və müdrik siyasəti nəticəsində bu günkü uğurlu iqtisadiyyatımızın inkişafının bünövrəsi qoyulmuşdur. Həmin siyasətin uğurlu davamçısı olan Cənab Prezident İlham Əliyevin səy və bacarıqları nəticəsində bir çox iqtisadi islahatlar həyata keçirilmişdir və nəticədə fərdi sahibkarlar üçün çox əlverişli şərait yaradılmışdır. Azərbaycanda texnoparkların yaradılmasına 2012-ci ildən başlanılıb. Sumqayıt Texnologiyalar Parkı (STP) 2009-cu il dekabr ayının 22-də dövlət başçısı Cənab İlham Əliyev tərəfindən istismara verilmişdir.

İlkin olaraq Bakı, Sumqayıt, Gəncə və Mingəçevir [12] şəhərlərində belə parkların yaradılacağı bildirildi. Həmin vaxtdan bəri bu sahədə işlər genişləndirildi və qeyd olunan ərazilərdə texnoparkların yaradılmasına başlandı. Texnoparkların yaradılması ölkə iqtisadiyyatı üçün önəmli olmaqla xarici ölkələrdən məhsul idxalının qarşısını almaq üçün qeyri-neft sektorunun inkişafına təkan verən qüvvə rolunu oynayır.

Qeyd etmək lazımdır ki, inşasına 2007-ci ildən başlanılan STP bu gün Azərbaycanın qeyri-neft sektorunda özünün layiqincə yerini tutan müəssisələrdən biridir [13], regionda texnoparkların yaradılmasında pioner olmaqla, müxtəlif istehsal sahələri üzrə ixtisaslaşmış nəhəng zavodlar kompleksidir. Regionda nadir

layihə olan STP Azərbaycanın həm daxili, həm də xarici bazarının tələbatını tam ödəmə qabiliyyətinə qadirdir. Texnoparkın məhz Sumqayıtda yaradılması Azərbaycanın iqtisadi cəhətdən inkişafına əhəmiyyətli dərəcədə təkan verməklə yanaşı, vaxt ilə Qafqazda sənaye mərkəzi kimi yaradılan Sumqayıtın tarixi ənənələrinin bərpası deməkdir.

Bu gün STP-nin tikinti-montaj və istehsalat sahələrində 4500 işçi işləyir. Tikilməkdə olan zavodlar təhvil verildikdən sonra işçi heyətinin sayı 1000 nəfər də artacaq ki, bu da öz növbəsində sosial yaşayış standartlarının yaxşılaşdırılmasına zəmin yaradacaq. STP-nin bütün zavodları Avropada istehsal olunmuş ən yeni texnoloji avadanlıqla təchiz olunub. İstehsal prosesində istifadə olunan xammallar da Avropanın qabaqcıl ölkələrindən idxal olunur.

Ümumi sahəsi 250 hektar olan sənaye tikililəri sahəsində yeni zavodların dizaynı və tikintisi davam edir. STP-nin bütün zavodları Avropa istehsalı olan laboratoriyalarla təmin olunub və AZS ISO/IEC 17025-2009 standartlarına uyğun akkreditə olunub; STP-də istehsal olunmuş bütün məhsulların müvafiq sertifikatları var. STP-də ISO 9001 və OHSAS 18001 beynəlxalq standartları da tətbiq olunur.

Sumqayıt Texnoparkının ərazisi 45 hektardır. Parkdakı zavod korpusunun ərazisi isə 140 min kvadrat metrdir. Sumqayıt Texnoparkında elektroenergetika sənayesi üçün məhsullar hazırlayacaq zavodlar, sexlər və istehsal xətlərinin yaradılması nəzərdə tutulmuşdur. Texnoparkın birinci mərhələsi çərçivəsində müəssisələrin tikinti-quraşdırma işlərində 2300 nəfərdən çox işçi çalışmışdır.

Texnoparkda eyni zamanda plastik borular zavodu da fəaliyyət göstərir.

«Sumqayıt texnoparkı»nın müəyyən hissəsi artıq istifadəyə verilmişdir və arada nəhəng tikinti-quraşdırma işləri davam etdirilir. Sumqayıtın həqiqətən müasir sənaye şəhərinə çevrilməsi üçün bu texnoparkın böyük əhəmiyyəti vardır. Azərbaycanda innovativ sənaye quruculuğunun nəhəng miqyaslı layihəsi olmaqla STP investora ən uyğun iş şərtləri və rahat biznes-mühit təqdim edir. Məqsəd investora böyük imkanların təqdim olunmasıdır.

STP-nin əsas məsələləri bunlardır:

- Qafqazın və Orta Şərqi kimya sənayesi parkına çevrilməsi
- Yerli istehsalın rəqabət qavamlılığının yüksəldilməsi
- Bu sahədə innovasiya və yüksək texnologiya istehsalının və sahibkarlığın genişləndirilməsi.
- Qeri-neft sektorunun inkişafının stimullaşdırılması
- Regionda kimya sənayesinin əsas tədarükçüsünə çevrilmək
- Kimya sənayesində elm və texnologiyanın inkişafı üçün bazanın yaradılması
- Azərbaycanın kimya sənayesi sferasında professional kadr təbəqəsinin formalaşması.

Texnoparklar müasir şəraitdə sahibkarlığın inkişaf istiqamətlərindən biridir və orada kompleks inkişaf üçün hər şərait yaradılıb. Texnoparklar resurslara, iş qüvvəsinə və bazara əsaslanır. Yerli resurslardan istifadə olunduğu üçün istehsal olunan məhsul kompleks şəkildə ucuz qiymətə başa gəlir. Müəyyən güzəştlər, dövlətin himayəçiliyi ilə bilavasitə bu sahə inkişaf etdirilir. Müasir bazar iqtisadiyyatı şəraitində texniki parkların yaradılması kiçik sahibkarlığın inkişafının əsas istiqamətidir. Kiçik sahibkarlığın inkişafı üçün bu problemin həlli regionlarda daha böyük əhəmiyyət kəsb edir. Regionlara axının olması cəhətdən əhəmiyyətlidir. İş qüvvəsi ehtiyatları çox olan, Azərbaycanın coğrafi şəraitində mühüm rol oynayan rayonlarda belə parklar yaradılır. Ona görə texnopark hansı regionda yaranırsa, həmin regionun kompleks sosial-iqtisadi inkişafının əsas istiqamətindən biri olur. Bu sahədə hələ təcrübəmiz az olsa da, gələcəkdə daha böyük uğurlara nail olmaq olar. Texnopark yaradılması ənənəsi dünyanın bir çox inkişaf etmiş ölkələrində tətbiq olunur. Bizdə isə cəmi bir neçə ildir ki, bu təcrübədən istifadə olunur. Amma dünya ölkələrindəki uğurlu təcrübələri tətbiq etməklə bu sahədə inkişaf əldə etmək mümkündür. Bunu ümumiləşdirib baxmaq və olan problemləri aradan qaldırmaq lazımdır. Gələcəkdə texnoparklar ölkə iqtisadiyyatında böyük rol oynayacaq.

Nəzərə almaq lazımdır ki, texnoparkların yaradılması təkcə daxili resurslarımız hesabına olmamalıdır. Bu sahədə daha çox iş görmək üçün ölkəyə investisiya axınını təşkil etmək lazımdır [14]. Texnoparkların geniş yayıldığı ABŞ, Dubay və başqa

yerlərdə digər ölkələrin texnoparkları da var. Bu isə həmin ölkələrə investisiya axını deməkdir. İnvestisiyanın axınını təmin etmək üçün biz də o təcrübələrdən istifadə etməliyik. Bazarı genişləndirmədən bu işləri görmək mümkün deyil. Bu kimi problemlərin həlli yollarını tapmaq, xarici investisiya axınını təmin etmək məqsədəuyğundur. Daxili investisiyanın inkişafında əsas bazarı da nəzərə almaq lazımdır, çünki məhsulun satılıb-satılmayacağı bilinməlidir. Ona görə bu cür təcrübələri təhlil etmək lazımdır. Amerikanın bu sahədə böyük təcrübəsi var. İxracat potensialını artırmaq məqsədilə bu kimi məsələləri həll etmək olar. Gələcəyə baxış baxımından bu bir yol, tədbir və ya proqramdır və bunun uğurlu alınmasına çalışmalıyıq.

Texnoparklar əslində sənaye qovşaqlarıdır və bu parklar ölkənin sənaye mərkəzlərində yaradıldığı halda daha yaxşı nəticə əldə etmək olar. Buna görə də bütün bölgələrimizdə texnoparkların yaradılması o qədər də yüksək nəticə verməyə bilər. Sovetlər İttifaqı dönəmində isə sənaye qovşaqları deyə bir məsələ var idi. Bölgələr coğrafi mövqeyinə və ölkə iqtisadiyyatında oynadığı rola görə sənaye qovşaqları seçilirdilər. İndi texnoparkların yerləşdiyi ərazilər Azərbaycanın həmin sənaye qovşaqlarındadır. Texnoparklar yerləşən şəhərlərin inkişafı hesabına digər regionların da sosial-iqtisadi yüksəlişinə təkan vermək olar. Texnoparkların yaradılması üçün seçilən rayonların bu sahənin inkişafı üçün daha böyük əhəmiyyəti olacağı düşünülür. Digər regionların resurslarından cəlb etmə yolu ilə vahid park halında bunu inkişaf etdirmək mümkündür. Təkcə ayrı-ayrı regionlar üçün bu parklar yaradılrsa, o qədər də əhəmiyyətli olmaya bilər. Bu iş həm də elə qurulmalıdır ki, parka gedən, orada iş görməyə maraqlı şəxslər çox olsun.

Milli Məclisin İqtisadi siyasət komitəsinin üzvü, millət vəkili Vahid Əhmədov deyir ki, ölkəmizdə ilk olaraq texnopark Sumqayıtda yaradıldı və müasir avadanlıqlarla təchiz olundu: “Daha sonra Balaxanıda texnoparkın yaradılmasına qərar verildi və tullantıların emalı ilə bağlı zavod inşa edildi. İndi gübrə zavodunun tikintisi ilə əlaqədar orada işlər aparılır. Daha sonra Prezident Mingəçevirdə alüminium kompleksinin yaradılması ilə əlaqədar sərəncam imzaladı. Ardınca isə

Gəncədə və Neftçalada belə texnoparkın yaradılmasına başlandı. Bu, pilot layihə olaraq həyata keçiriləcək. Ən son isə Mingəçevirdə Sənaye parkının yaradılmasına maliyyə ayrıldı. Mingəçevir Azərbaycanın sənaye şəhərlərindəndir. Sovet vaxtında da orada böyük sənaye müəssisələri yerləşib. İndi isə orada sənaye parkları yaradılacaq” [14].

Texnoparklar qeyri-neft sektorunun inkişafına kömək məqsədi ilə yaradılır: Qeyd etdiyimiz kimi, 2014-cü il ölkəmizdə “Sənaye ili” elan edildi. Burada əsas məqsəd sənayenin inkişafını daha da sürətləndirmək, qeyri-neft sektoruna diqqəti artırmaq idi. 2015-ci il isə “Kənd təsərrüfatı ili” elan olundu. Bununla əlaqədar isə kənd təsərrüfatı emalı müəssisələrinin yaradılması nəzərdə tutuldu. Ölkəmizdə qeyri-neft sektorunun inkişafı mühüm məsələdir və bununla bağlı işlər görülməkdədir. Dünyada neftin qiyməti ilə bağlı ciddi problemlər yaranıb. Ona görə də bizim yeganə çıxış yolumuz qeyri-neft sektorunun inkişafıdır. Burada isə əsasən sənaye, kənd təsərrüfatı, turizm və insan kapitalı əhatə olunur. Ona görə də sənayenin inkişafına ölkəmizdə diqqət yetirilir. Texnoparkların yaradılmasından öncə də bu sahədə müəyyən işlər görülürdü. Amma görülən işlərin nəticəsi olaraq texnoparkların yaradılmasına başlandı.

Respublikada kosmik sənayenin yaradılması və kosmik informasiyanın emalı və qəbulu üzrə iş kosmik texniki vasitələrdən istifadə etməklə 1974-ci ildə Bakıda təbii ehtiyatların tədqiqi üzrə Cənub-Şərq Mərkəzinin təşkili ilə başlayıb. Həmin ildə Azərbaycan Elmlər Akademiyasının nəzdində "Kosmik Cihazqayırma Xüsusi Konstruktor Bürosu" yaradılıb və kosmik tədqiqatların keçirilməsinə başlanılıb. 1992-ci ildə Azərbaycan Prezidentinin qərarı ilə Azərbaycan Milli Aerokosmik Agentlik yaradılıb. Azərbaycan Prezidentinin 2006-cı il tarixli fərmanı ilə AMAKA (sonradan MAKA)-nın Azərbaycan Respublikası Müdafiə Sənayesi Nazirliyinin tabeliyinə verilib və müxtəlif tətbiqi məsələlərin həlli ilə kosmik texnika və texnologiyaların yaradılması və aerokosmik məlumatların tətbiqi ilə bilavasitə məşğul olur. MAKA-nın fəaliyyəti ərzində kosmik cihazqayırma, peyk sistemləri və komplekslərinin yaradılması istiqamətində mühüm nailiyyətlər əldə edilmişdir. Bu

müqaviləyə əsasən, MAKA-nın kosmik cihazqayırma Xüsusi Konstruktor Bürosu və Rusiya Elmi kosmik cihazqayırma elmi-tədqiqat İnstitutu arasında bağlanmış "İqtisadi əməkdaşlıq haqqında Saziş" çərçivəsində Azərbaycan Respublikası və Rusiya Federasiyası arasında MAKA-nın kosmik məlumatların qəbulu Kompleksi və 2007-ci ildə Uni Skan -24 tərəfindən müəyyən edilib və fəaliyyət göstərir. 2006-cı ildə Azərbaycan Respublikasının Rabitə və İnformasiya Texnologiyaları Nazirliyi ilk dəfə Beynəlxalq Telekommunikasiya İttifaqına (BTİ) Azərbaycan üçün plandankənar orbital mövqe və tezliklərin ayrılması ilə əlaqədar müraciət edib. Artıq 2008-ci ildə BTİ-yə koordinasiya tələbləri təqdim olunur, bu gün isə iş prosedur qaydalarına uyğun olaraq aparılır [15]. Respublikada olan mövcud kosmik sənaye kompleksi, kosmik məlumatların qəbulu və emalı üzrə texnologiyalar fiziki və mənəvi cəhətdən köhnəlib. İdarəetmədə bu sferada fəaliyyət göstərən zavodlara, digər istehsal və təcrübə məntəqələrinə İKT-nin tətbiqi yeni istehsal və emal texnologiyasının yaradılmasına ciddi tələbat yaradıb. Bununla əlaqədar Dövlət proqramı əsasında qeyd olunan sahənin yenidən qurulması, ən yeni texnologiyaların mənimsənilməsi və yaradılması yerli istehsalın təşkili kimi mühüm istiqamətlər nəzərdə tutulub. Proqramda bu sahədə əldə olunmuş potensialın 30 ildən artıq müddətdə təkmilləşdirilməsi, yenidən qurulması və inkişafı xüsusi yer tutur. Dövlət proqramının əsas məqsədi dövlət strukturlarının peyk rabitəsinə olan tələbatının ödənilməsi, respublikada kosmik sənayenin yaradılması və inkişaf etdirilməsi yolu ilə iqtisadi, sosial, elmi, mədəni sahələrdə, təhlükəsizlik sahəsində və s. ölkənin beynəlxalq rabitə kanallarına və kosmik fəzadan səmərəli istifadəsinə artan tələbatının təminatından ibarətdir. Azərbaycanda kosmik sənayenin yaradılması, kosmik informasiyanın işlənməsi və qəbulu ilə Milli Aerokosmik Agentliyi, telekommunikasiya peykinin idarə edilməsi və istismarı ilə isə "Azərkosmos" ASC məşğul olmalıdır. Layihənin ümumi dəyəri 163 mln. AZN qiymətləndirilir. Milli peykin əhatə dairəsinə Avropa və Asiyanın bir hissəsi daxil olacaq. Bu beynəlxalq peyk bazarına daxil olmaqla, Azərbaycan peyk televiziya və radio translyasiyanı, internet, məlumat ötürülməsi, beynəlxalq telefon trafik və digər xidmətlər həyata

keçiriləcək. Sırr deyil ki, Azərbaycan peykinin ehtiyatlarının cəmi 15-20% -i istifadə olunacaq, qalan hissəsi satılacaq. Məsələn, Malayziya peyk resurslarının 40% -nin alınmasına sifariş verib.

Qərbi ölkələrindən fərqli olaraq Azərbaycanda kosmik fəaliyyət yalnız dövlət müəssisələrinin hesabına həyata keçirilir. Bu, öz növbəsində, kosmik layihələrin (rentabellik, yerinə yetirilmə sürəti) iqtisadi səmərəliliyini artırmağa imkan vermir və bu sahə yeni texnologiyaların tətbiqini ləngidir. Azərbaycanda kosmik sahədə özəl kapitalın olmaması əsasən bu sahənin yüksək kapitaltutumlu olması və kosmik layihələrə sərmayə yatırmaq üçün kifayət qədər vəsaitə malik şirkətlərin az sayda olmasıdır. Hesab edirik ki, bu kosmik sahəyə özəl kapitalın cəlb edilməsi məsələsi dövlət - özəl tərəfdaşlıq elementlərinin tətbiqi yolu ilə həll oluna bilər. İlk mərhələdə bu layihələrin reallaşdırılması özəl kapitalın əhəmiyyətsiz iştirakı ilə birgə əməkdaşlığı vasitəsi ola bilər. Gələcəkdə özəl kapitalın payı artırıla bilər.

Hazırda Azərbaycanda kosmik inkişaf perspektivləri və iqtisadi artım başlanmışdır, bu, yeni kosmik proqramlar hazırlamaq və dövlət, mülki, hərbi və kommərsiya sektorlarını fəal inkişaf etdirməyə imkan verir.

Xüsusi qeyd etmək lazımdır ki, kosmik fəaliyyət çox perspektivli fəaliyyət sahəsidir və artıq MDB ölkələrinin iqtisadiyyatına əhəmiyyətli töhfələr verir. Bununla yanaşı bir çox MDB ölkələrində bu sahə üçün zəruri şəraitin olmaması və iqtisadiyyatın zəifliyi səbəbindən hazırda kosmik fəaliyyəti artırmırlar. Bu bazarın lokomotivi və qlobalığa təsir göstərəni Rusiyadır. Rusiya istehsalçıları bir çox MDB ölkələrinin kosmik proqramlarının inkişafında mühüm rol oynayır.

Azərbaycan böyük rəqabət, innovasiya və maliyyə potensialına malik olmaqla MDB ölkələri arasında kosmik fəaliyyətin maliyyələşdirilməsini xeyli artırır. Kosmik sahədə Azərbaycan qarşılıqlı faydalı istehsal - texnoloji kooperasiya və elmi inkişafı üzrə tədbirlər kompleksinin həyata keçirilməsi, kosmik məkanın tədqiqi və istifadəsi sahəsində elmi-tədqiqat və təcrübi-konstruktor işlərinin yerinə yetirilməsi, dövlətlərarası proqramlar çərçivəsində elmi tədqiqatların nəticələri və ümumi istifadə zamanı daha çox qənaəti nəzərə alınmaqla qlobal naviqasiya peyk sistemlərinin

inkışafı, istifadəsi və həyata keçirilməsi, kosmik fəzanın tədqiqatları, o cümlədən astrofiziki planetlərin tədqiqi və öyrənilməsi, Yerüstü kosmik infrastrukturun yaradılması və inkişafı, kosmik obyektlərin MDB dövlətlərinin, beynəlxalq təşkilatların və üçüncü ölkələrin kommersiya xidmətlərinin göstərilməsi üçün buraxılması, kosmik texnologiyalardan istifadə etməklə konversiya fəaliyyətinin inkişafı, kosmik tibb və biologiya sahəsində tədqiqatlar aparılması yolu ilə MDB ölkələri ilə əməkdaşlığı daha da dərinləşdirir.

Azərbaycanda milli kosmik sənayesinin inkişafı üçün böyük potensial var. Rabitə və İnformasiya Texnologiyaları Nazirliyi yanında "Azərkosmos" yaradılıb ki, bu da çox böyük potensiala malikdir və böyük perspektivlər vəd edir. İnnovasiya imkanlarının həyata keçirilməsi kosmik sahənin inkişafı üçün yeni üfüqlər açacaqdır. Sahənin gəlirləri yaxın 10-15 ildə enerji sektorunun gəlirlərinə bətabər ola bilər. Bütün bu fəaliyyətin əsas məqsədi - gələcəkdə milli iqtisadiyyatın özəyi və lokomotivi olmaqla ölkəmizin inkişafına xidmət etməkdir. Əlverişli variantın reallaşması üçün ümumi texnoloji inkişaf kosmik raket sənayesinin bütün Azərbaycan iqtisadiyyatında innovasiya yolu ilə "İnkişaf Konsepsiyası "Azərbaycan - 2020: Gələcəyə baxış" kimi ifadə olunmuşdur.

Azərbaycanın kosmik sənayesinin qarşısında gələcək inkişaf potensialının yaradılması, milli və informasiya təhlükəsizliyinin təmin edilməsi və möhkəmləndirilməsi, qlobal informasiya məkanına inteqrasiyanın genişləndirilməsi, dövlət orqanlarının, hüquqi və fiziki şəxslərin peyk şəbəkələrinə qarşı imkanlarının birləşdirilməsinin təmin edilməsi, peyk sistemləri, onların idarə edilməsi və istismarı üzrə normativ-hüquqi bazanın təkmilləşdirilməsi, eyni zamanda kosmik sənayenin yaradılması və inkişafı, kosmik sənaye sahəsinə investisiyaların cəlb edilməsi üçün şərait yaradılmasının respublika ərazisində təmin olunması, teleradio otürüçülüyyündə peyk rabitəsi, dövlət strukturlarının xüsusi rabitəsi, respublika ərazisində ətraf mühitin monitorinqi və texnogen mənşəli fəvqəladə halların tədqiqi və proqnozlaşdırılması üzrə araşdırmaların aparılması, dənizdə və quruda neft danışıqlarının miqyasının qiymətləndirilməsinin keçirilməsi; beynəlxalq kosmik proqramlarda respublikamızın

iştirakı üçün şəraitin yaradılması, kosmik sənayenin inkişafının təmin olunmasının, yeni istehsalın stimullaşdırılması və onun ixrac potensialının dəstəklənməsi, kosmik sənaye sahəsində peyk sistemləri mütəxəssislərinin hazırlanması, strateji əhəmiyyətli infrastruktur obyektlərinin təhlükəsizliyinin təmin edilməsi məqsədi ilə monitorinqin aparılması, kosmik sənayenin yaradılması və inkişafı kimi əsas strateji məqsədlər nəzərdə tutulmuşdur.

Beləliklə, texnopark strukturlarının yaranması və formalaşması Azərbaycanda elmi-texniki infrastrukturun modernləşməsinə, elmin, təhsilin və istehsalın inteqrasiyasının təmin edilməsinə, innovasiya siyasətinin səmərəliliyinin artırılması və iqtisadiyyatın yüksəldilməsinə və bütövlükdə ölkənin dünya iqtisadiyyatına inteqrasiya olunmasına müsbət təsir göstərəcəkdir.

2.3. Azərbaycan sənayesində yeni modelin tətbiqi

Ölkədə texnoparklar şəbəkəsinin qurulması ilə yanaşı, dövlət başçısı tərəfindən təsdiqlənən “Azərbaycanda sənayenin inkişafına dair 2015-2020-ci illər üçün Dövlət Proqramı”na əsasən 2020-ci ilə qədər sənaye klasterlərinin formalaşdırılması da gündəmdədir [16]. Bu klasterlərin yaradılmasına dair təkliflərin hazırlanması və müvafiq tədbirlərin həyata keçirilməsi planlaşdırılır ki, artıq bu istiqamətdə də müvafiq təkliflər səsləndirilir.

İqtisadiyyat və Sənaye Nazirliyindən qeyd edildiyi kimi, klaster modeli XX əsrin 60-70-ci illərindən başlayaraq tətbiq edilən bir mexanizmdir. “Klasterlər - eyni və ya bənzər sektorda fəaliyyət göstərən, əlaqəli və bir-birini tamamlayan fəaliyyət sahələrinin müəyyən coğrafi bölgədə yerləşməsi ilə meydana gələn, ümumi infrastruktur, texnologiya, vahid bazar, işçi qüvvəsi və xidmətləri paylaşaraq qarşılıqlı ticarət əlaqələrinin qurulması, kommunikasiya və qarşılıqlı dialoq imkanlarına malik sahibkarlıq subyektlərindən ibarət sistemlərdir” [17].

Sahə regional klasterlərin təşkili probleminin aktuallığı ölkə iqtisadiyyatının gələcək inkişaf yollarının axtarışı və seçiminin, ölkənin innovasiya tipli inkişafına keçidinin zərurəti ilə şərtlənir.

Klaster nəzəriyyəsinin yaradıcısı amerikan iqtisadçısı Maykl Porterdir. O, klasteri “coğrafi cəhətdən qonşu olan müəyyən sferalarda fəaliyyət göstərən və fəaliyyəti bir-birini tamamlayan qarşılıqlı əlaqəli şirkətlər qrupu” kimi təyin edir [18]. Klasterlər “üçqat spiral” (biznes, dövlət və elm) şəklində qurulur. Klasterlərin yaranması və inkişafı xarici investisiyaların cəlb olunmasının və xarici iqtisadi inteqrasiyanın aktivləşdirilməsinin səmərəli mexanizmidir. Klasterin əsas fenomeni ondan ibarətdir ki, hər bir iştirakçı öz məqsədinə çatmaq üçün təkcə öz işinin səmərəliliyini deyil, eyni zamanda həm rəqibinin, həm də partnyorunun işinin də səmərəsini yüksəldir.

Klasterlər universitetlərlə sənaye müəssisələri arasında daha yaxın əlaqələrin qurulmasını da şərtləndirir, həmçinin müəyyən sahənin inkişafına köməklik göstərəcək təhsil müəssisələrinin qurulmasını asanlaşdırır. Stenford Universitetinin "Silikon vadisi" klasterinin yaxınlığında yerləşməsi, innovativ texnologiyalar sahəsində ixtisaslaşmış klasterlərin Massaçusets Texnologiya İnstitutu və ya Kembric Universitetinin ətrafında fəaliyyət göstərməsi buna misal ola bilər.

Modelin tətbiq edildiyi ölkələrin əksəriyyətində klasterlər iqtisadi cəhətdən çox əhəmiyyətli mövqeyə malikdir. Klasterlərin ən yaxşı inkişaf etdiyi ölkələr ABŞ, İtaliya, Almaniya, İngiltərə, İsveç, Yaponiya, Fransa, Çin, Hindistan, Pakistan, Braziliya, Meksikadır. İKT üzrə dünyada ən çox tanınmış klasterə gəlicə, bu, ABŞ-dəki “Silikon vadisi”dir.

Klaster modelinin ölkə sənayesində tətbiqi imkanlarına gəlicə, İqtisadiyyat və Sənaye Nazirliyində hesab edirlər ki, Azərbaycanda şaquli sənaye klasteri (məhsulların istehsalından başlayaraq son istehlakçıya qədər olan təchizat zəncirini özündə əks etdirən klaster) modelinə bənzər sahələr artıq mövcuddur. Amma klasterlərə məxsus bütün keyfiyyətləri əhatə etmədiyindən həmin sahələrdə tam olaraq klasterlərin yaradıldığını demək çətindir.

Azərbaycanda mexanizmin tətbiqinə başlamaq üçün klasterlərin seçilməsi, regional iqtisadiyyatda rəqabət gücü nisbətən yüksək olan və dövlət dəstəyi ilə qısa müddətdə maksimum nəticənin əldə edilə biləcəyi sahələrin müəyyənləşdirilməsi lazımdır.

Hesab edilir ki, regionların daxili potensialı və təcrübələr nəzərə alınaraq, hər regiona uyğun xüsusi klasterlərin qurulması, diversifikasiya yaradılması, yeni məhsul və xidmətlərin daxili və xarici bazarlarda ən yaxşı şəkildə təqdim edilməsi, bununla da qeyri-neft sektorunda istehsalın və ixracın artırılması istiqamətində mühüm addımlar atılmalıdır. Buna baxmayaraq, fərdi şəkildə inkişafa meylin daha güclü olduğu Azərbaycan kimi ölkələrdə klasterlərin qurulmasının asan olmadığı da nəzərə alınmalıdır. Milli xüsusiyyətlər əsasında sosioloji araşdırmalar aparıldıqdan sonra klasterləşmə prosesinə başlanılmalıdır.

Regional səviyyədə klaster yaxınlaşması hansı üstünlüyü verir? Birinci, regional innovasiya klasterləri texnoloji şəbəkə adlanan yeni texnologiyaların, biliyin, məhsulalrı dayanıqlı genişlənmə sistemində malikdir və birgə elmi bazaya söykənir.

İkincisi, klaster müəssisəsi innovasiyaların tətbiqinə sərf olunan məsrəfləri minimallaşdırmanı, daxili ixtisaslaşma və standartlaşmanı həyata keçirmə imkanı hesabına əlavə rəqabət üstünlüyünə malikdir.

Üçüncüsü, innovasiya-sənaye klasterlərinin mühüm xüsusiyyəti onların strukturunda çevik sahibkarlıq strukturlarının – kiçik müəssisələrin olmasıdır ki, bunlar da regionun iqtisadi artımının innovasiya hədəflərini formalaşdırmağa imkan verir.

Dördüncüsü, regional sənaye klasterləri kiçik və orta sahibkarlığın inkişafı üçün xüsusilə mühümdür: onlar kiçik firmaların yüksək dərəcəli ixtisaslaşmasına xidmət edir, sənaye müəssisəsinin kapitalına asan daxil olmanı təmin edir, fəal şəkildə mütəxəssislərlə sahibkarlar arasında bilik və ideyaların mübadiləsi baş verir.

İqtisadiyyat və Sənaye Nazirliyi İqtisadi İslahatlar və Elmi Tədqiqat İnstitutunun elmi tədqiqatçısı, Qafqaz Universiteti Texnoparkının direktoru İsa Qasimov [19] klasterləşmə prosesinin təşviqi ilə bağlı danışıqdan bildirib ki, klaster modelində

müəyyən sahə, həmçinin bu sahə ilə əlaqədar digər yardımçı sahələr üzrə qruplaşma (ixtisaslaşma) mövcuddur. Bu isə yüksək texnologiyaların inkişafında innovasiya sahibkarlığının inkişafına münbit şərait verir. Klaster həm sahibkarlığın, həm də innovasiyaların inkişafına müsbət təsir edir”.

Klaster modelinin ölkənin yüksək texnologiyalar və İKT sənayesində tətbiqindən söz açan tədqiqatçı [20] hesab edir ki, klasterlərdə tətbiq olunan güzəştlər (vergi, gömrük və strateji plana görə mümkün olan digər üstünlüklər) sahibkarların və ya tədqiqatçıların fəaliyyətini təşviq edən amillərdən sayıla bilər. Klaster modelinin üstünlüklərindən biri də layihə mərhələsində olan işlərin zəruri xərclərinin azaldılması imkanındır: “Eyni zamanda son zamanlar dünyada baş verən böhran şəraiti və onun Azərbaycana təsirləri qiymətləndirilərkən, Prezident İlham Əliyevin iqtisadi inkişafda qənaət amilinin nəzərə alınmasının vacib olduğunu vurğulaması klaster modellərinin tətbiqini aktualaşdırır. Klaster yanaşmaları sahibkarlığın inkişafında qənaətcil fürsətlər formalaşdırır”.

Klaster modelinin tətbiqi doğru yanaşma olmaqla, eyni zamanda dünyada isbatlanmış istiqamətdir. Bu metodun İKT-nin, eləcə də sənayenin digər sahələrinin inkişaf etdirilməsi istiqamətində Azərbaycandakı imkanlarına gəlincə, hesab edirik ki, prosesin təməl prinsiplərinə daha diqqətlə yanaşılması doğru olar. Klaster modeli sahələr üzrə kompleks yanaşmadan irəli gəlir, prosesin aparıcı istiqaməti isə innovasiyaların tapılması və tətbiqidir. Ona görə də, ilk növbədə, innovasiyaları formalaşdıracaq ekosistemin inkişafına zəmin hazırlamaq lazımdır.

Yeni texnoloji yanaşmaların tətbiqinə və təşəbbüskar yanaşmaya əhəmiyyət verilən təhsil sistemi inkişaf etdirilməlidir. Tətbiq əhəmiyyəti olan, nəticə əsaslı elmi tədqiqat işləri dəstəklənməli və bu cür tədqiqatları həyata keçirəcək akademik yanaşma formalaşdırılmalıdır. Peşəkarlarla (real biznes nümayəndələri ilə) elmi tədqiqat (və ya təhsil) müəssisələrinin ortaq layihələri təşviq edilməlidir. İnnovativ sahibkarlığın inkişafı dəstəklənməli, təşviq edilməli, sərbəst bazar şəraitinin formalaşmasına əhəmiyyət verilməlidir. Sahibkarlıq fəaliyyətlərində professional

yanaşma təşviq edilməli, sənaye məhsulu istehsalında kütləviləşməyə şərait formalaşdırılmalı, hazır məhsulun satış imkanları artırılmalıdır.

Azərbaycan Multimedia Mərkəzinin rəhbəri Osman Gündüz “Həftə içi”nə şərh edərək bildirib ki, «texnoloji parkların yaradılmasında əsas məqsəd [18, 19] və biliklərin və ixtiraların müasir texnologiyalara, butexnologiyaların isə kommersiya məhsuluna çevrilməsi, tədqiqatlara yönəldilmiş milli xərclərin səmərəliliyinin yüksəldilməsidir. Bu qurumlar eyni zamanda yüksək texnologiyalara əsaslanaraq inkişaf etdirilən sənaye sahələrinin gücləndirilməsi, yeni bölgələrdə sənayenin inkişafının dəstəklənməsi, innovativ fəaliyyətlərin həyata keçirilməsi məqsədi daşıyır».

Azərbaycanda sənayedir uurla həyata keçirilir. Sənayedir olmazsa, iqtisadiyyatımız neft əməliyyatları qalardır. Dövlət rəhbərinin güstəriləri əsasında zoxsaylı sənaye mərkəzləri yaradılmışdır. Bu işdə dövlətin və yerli idarəetmə orqanlarının dəstəyi olmadan iqtisadi zonalarda işlərin uurlu gedişinə nail olmaq olmaz. İnfrastruktur layihələrinin həyata keçirilməsini dövlət üzgürün gütgrür, lakin təkili məsələlərdə yerli icra strukturların da fəal iştirak təmin olunmalıdır.

Ölkədə innovasiya iqtisadiyyatının yaranması bütünlükdə və hətta ayrıca bir regionda dövlət orqanları nöqtəyindən çox perspektivli və sərfəli prosesdir. Bu cür iqtisadiyyat ölkənin iqtisadi potensialının artmasına və onun dünya arenasında mövqeyinin möhkəmlənməsinə səbəb olur. Azərbaycanda texnoparkların və yüksək texnologiya parklarının təkili istiqamətində işlər sürətlənir [21]. Yuxarıda qeyd etdiyimiz kimi, sənaye klasterləri yaradılır, nəhəng sənaye obyektlərinin – metallurjiya komplekslərinin qurulması ölkənin xammal, resurs bazasının genişlənməsi və ixrac imkanlarının artmasına səbəb olacaqdır. Bu sahələrdə dövlət tərəfindən investisiyalar qoyulur, bu da ölkənin strateji əhəmiyyətini

artıracaq, ixrac potensialının yüksəltməklə üzvlə sektorun inkişafına
təkan verəcək və ixracdan asılılığın azalmasına səbəb olacaqdır.

III FƏSİL. XARİCİ ÖLKƏLƏRDƏ TEXNOPARKLARIN FORMALAŞMA MEXANİZMLƏRİNİN TƏHLİLİ

3.1. Texnoparkların təşkilində beynəlxalq təcrübə

Son illər elmin sənaye ilə inteqrasiya forması kimi «elmi parklar» ərazi elmi-sənaye komplekslər qrupuna aid edilir. «Elmi parklar»ın inkişafında iki mərhələni xüsusilə qeyd etmək olar [18]:

1. XX əsrin 60-cı illərində onların «vətəni» sayılan ABŞ-da əksər «elmi parklar» yaranan zaman Böyük Britaniyada, Fransada, Almaniyada bu parkların ilk rüşeymləri meydana gəlməyə başlamışdır.

2. Keçən əsrin əvvəllərində ABŞ-da və Qərbi Avropada olan texnoparkların ikinci mərhələsi təşəkkül tapmağa başlayan zaman bu texnoparkların heç bir vaxt olmadığı ölkələrdə (Yaponiyada, Cənubi Koreyada və s. ölkələrdə) də həmin parklar yaranmağa başladı.

Bütövlükdə «elmi parkları» şərti olaraq üç modelə ayırmaq olar:

1. Amerika modeli (ABŞ, Böyük Britaniya). Amerika modeli özü də üç növə bölünür: a) elmi parklar – sözün məhdud mənasında, b) tədqiqat parkları (elmi parklardan fərqi texniki nümunə ilə bağlıdır), c) «inkubatorlar» (ABŞ-da) və innovasiya mərkəzləri (Böyük Britaniyada və Qərbi Avropada);

2. Yaponiya modeli;

3. Qarışıq (Fransa, Almaniya) modeli.

Texnoparkın Amerika modelinin quruluşu müxtəlif ölçülü innovasiya icarədar müəssisələrdən və servis firmalarından təşkil olunmuşdur.

Hazırda ABŞ-da texnoparkın sayı 700-ü ötmüşdür. ABŞ-da texnoparkın əksəriyyəti baza universitetləri əsasında təşkil olunur. Son illər texnoparkların əhatə dairəsi genişlənərək təkcə ABŞ-ı yox, həm də Böyük Britaniyanı, Almaniyayı,

Fransanı, Yaponiyanı, Belçikanı, Niderlandı, Cənubi Koreyanı, Çini və digər ölkələri əhatə etməkdədir.

Texnoparkların Avropa modelinin bir neçə xüsusiyyəti mövcuddur. Birinci xüsusiyyət ondan ibarətdir ki, yeni yaradılan kiçik innovasiya formalarının yerləşməsi üçün binalar nəzərdə tutulur və nəticədə kiçik və orta innovasiya binaları 2-3 il ərzində formalaşmağa başlayır. Eyni zamanda texnopark tikintisi layihəsi həyata keçirilən zaman inkubator binası ilk olaraq tikilir. Sonradan inkubator xidmətlərinə tələbat artarsa, o zaman onun sahəsi genişləndirilir. İkinci xüsusiyyət innovasiya müəssisəsini təşkil edən firmalardan toplanmış sadə və mürəkkəb servisdən ibarət olan təkmilləşmiş xidmət sferasının olmasıdır. Nəhayət, üçüncü xüsusiyyətin tamamilə Fransaya məxsus olmasıdır. Belə ki, Fransada ölkənin zəif inkişaf etmiş rayonlarına elmin yayılmasını məqsəd qoyan «texnopol» konsepsiyası hazırlanmışdır. «Texnopol» bir tərəfdən bütün təhsil və elmi müəssisələr arasında, digər tərəfdən elmi parkın firmaları arasında elmi və texniki əməkdaşlığı nəzərdə tutur.

Qeyd etmək lazımdır ki, texnoloji və biznesin inkubasiyalaşdırılması nöqtəyindən nəzərdən texnoparkın Avropa modeli Amerika modelindən daha mükəmməl olması ilə fərqlənir. Hazırda inkubatorlar texnopark strukturlarının qəbul edilmiş formasıdır və onlara praktiki olaraq dünyanın bütün texnoparklarında rast gəlmək olar.

Texnoparkın Yaponiya modeli haqqında danışarkən qeyd etmək lazımdır ki, ilk dəfə 1983-cü ildə Yaponiyada «Texnoparklar haqqında» qanun qəbul edilmişdir. Yaponiyada texnoparkların yaradılması özünəməxsus cəhətlərə malikdir. Hər şeydən əvvəl Yaponiyada hökumət müxtəlif sahələrdə yerləşən texnopolislərin yaradılmasının tərəfdarı kimi çıxış etmiş və nəticədə ölkənin 4 iri ərazisi arasında 20-yə yaxın zona seçilmiş və burada texnopolislər yaradılmışdır. Artıq Yaponiyada dövlət orqanları, korporasiyalar və tədqiqatçılar texnoparkların yaradılması yollarında ciddi nailiyyətlər qazanmışlar. Belə ki, öz ətrafına onarca elmi-tədqiqat institutlarını və laboratoriyalarını yığmış Sukuba elmi şəhərciyin tikintisi buna əyani misal ola bilər.

Sukuba tikildikdən sonra hökumətin əsas diqqət mərkəzi «texnopolis proqramı» oldu. Mütəxəssislərin fikrincə bu proqramın reallaşması nəticəsində Yaponiya XXI əsrin ən yeni texnologiyalarına yiyələnmiş bir dövlətə çevriləcəkdir.

Texnoparkların yaradılması və idarə edilməsi sahəsində Yaponiya təcrübəsinin təhlili belə bir nəticəyə gəlməyə əsas verir ki, onların formalaşması konsepsiyası Amerika təcrübəsinə əsaslanır, lakin eyni zamanda xüsusi təhsil sisteminin vacibliyi, Xarici Ticarət və Sənaye Nazirliyinin mərkəzləşdirilmiş idarəsi, milli ənənələrin təsiri, vençur kapitaldan kifayət qədər istifadə edilməsi xüsusiyyətləri də mövcuddur. Yaponiya texnoparklarına dövlət dəstəyinin səmərəliliyini Sukuba elmi şəhərciyinin timsalında nümunə kimi göstərmək olar. Bu şəhər fundamental tədqiqatlar mərkəzindədir və dövlət vəsaiti hesabına yaradılmışdır. Digər tərəfdən tikintisində əsas rolu yerli hökumət və şəxsi kapital oynayan texnopolislər uğurla fəaliyyət göstərirlər. Hazırda hökumətin təşəbbüsü ilə 30-a yaxın texnopark kompleksi yaradılmışdır.

Elmi parkların digər növü hesab edilən qarışıq modelə nümunə olaraq (həm Yaponiya, həm də Amerika modelinə əsaslanan) Fransanın elmi parklarını, xüsusilə də onların ən irisi olan «Sofiya Anti polisi» göstərmək olar.

Nəzərə almaq lazımdır ki, parklar innovasiya infrastrukturunun elementi kimi dünyanın müxtəlif ölkələrində müxtəlif formada adlandırılır. Adlardakı fərqlər funksional, təşkilati və milli xüsusiyyətlərlə bağlıdır.

Xarici ölkə parklarının yaradılma təcrübəsinin təhlili və bu sahədə aparılan ümumiləşdirmələr əsas verir ki, ictimai-siyasi reallıqları və təbii-iqtisadi resursları nəzərə alan texnopark modelinin düzgün seçilməsi, eləcədə konkret regionun elmi-texniki və innovasiya potensialının inkişaf səviyyəsinin nəzərə alınması, eləcədə sosial-iqtisadi məsələlərin daha uğurlu həllinə təsir göstərir. Deyilənləri nəzərə alaraq qeyd etmək olar ki, ABŞ-da, Böyük Britaniyada, Avropada (Fransada, Almaniyada, İspaniyada, Finlandiyada), Rusiyada, Belorusiyada, Ukraynada, Qazaxıstanda, Hindistanda, Çində, Yaponiyada, Türkiyədə, BƏƏ-də və s. ölkələrdə texnoparkların yaradılması və fəaliyyət göstərməsi təcrübələrinin kompleks təhlili xüsusi iqtisadi

zonaların, o cümlədən texnoparkların yaradılması sahəsində Azərbaycan üçün də nümunə ola bilər.

Bu gün Avropa və ABŞ-ın bir sıra iri şəhərlərinin, əhalisi sıx olan meqapolislərin uzun müddətə sənayesizləşdirilməsinə baxmayaraq sənayenin dirçəliş tendensiyası keyfiyyətcə fərqli şəkildə nəzərə çarpır. Locating American Manufacturing Brunqlinq İnstitutunun tədqiqatlarından alınan veilənlərə əsasən ABŞ-da istehsalçı iş yerlərinin təxminən 80 faizi hələ də yüz ən iri meqapolisdə yerləşir. Ən yüksək texnologiya istehsalı üçün isə bu göstərici 95 faizə çatır. Bu cür rahatlıq Barselonada, Boston, Filadelfiya, Hamburq və digər şəhərlərdə də fəal formalaşır.

3.2. Xarici ölkələrdə texnoparkların inkişaf xüsusiyyətləri

Texnoparkların təşkili problemi son vaxtlar həm hökumətin, həm də regionların rəhbərliyinin daha çox diqqət yetirdiyi məsələdir. Bir qayda olaraq, elmtutumlu və yüksək texnologiyalı biznesə cəlb edilmiş və nəhəng elmi mərkəzdətəşkil olunmuş yeni şirkətlərin inkişafını stimullaşdırmağa istiqamətlənmiş qərb texnoparklarının uğurlarını təkrarlamaq cəhdləri olmuşdur.

Bu işdə dünyanın müxtəlif ölkələrinin ən uğurlu texnoparklarının - Kulim (Kulim, Malayziya) və Softwarepark Hagenberg ("Leyksayd" elmi-texnoloji parkı və "İT-park" (Hagenberq, Avstriya), Technologie park Heidelberg (Almaniya), Texnopolis "Sukuba" (Yaponiya) Fusionopolis (Biopolis, Sinqapur), Turku, Lahti və Otaniemi (Turku, Finlandiya, Laxti, Otaniyemi), Biopolis və Lakeside science, Research Triangle (ABŞ), Sofiya-Antipolis (Sophia-Antipolis, Fransa), (Yaponiya) "Nanxu" (Çin) texnoparklarının təhlili aparılmışdır.

Texnoparkın kəmiyyət xarakteristikası dedikdə əməkdaşların ümumi sayı və onun ərazisinin sahəsi nəzərdə tutulur. Bu xüsusiyyətlər texnoparkın miqyasını

müəyyənləşdirir və bunun əsasına ölkə iqtisadiyyatının rolu və fəaliyyət xüsusiyyətləri haqqında mühakimə yürütmək olar.

Cədvəl 2. Xarici texnoparkların kəmiyyət xarakteristikası

	Yaranma tarixi	Ümumi sahəsi, ha	Otaqların sayı, m ²	İş yerlərinin sayı	Rezident kompaniyaların sayı
Kulim, Malayziya	1996	1 700	133 000	18 500	59
One-Bu, Sinqapur	2001	200	340 000	3 200	–
Research Triangle, ABŞ	1959	2 833	6 000 700	52 000	170
Sophia-Antipolis, Fransa	1969	2 400	1 100 000	40 000	1 452
Turku/Lahti / Otaniemi, Finlandiya	1988/ 2008/ 1949	500/ 70/ 200	250 000 13 000/ 40 000	–	160/ 50/ 800
Heidelberg texnoloji park Gmnh, Almaniya	1984	5	50 000	1 400	86
Yaxın şərqdə Science and texnoloji park, Avstriya	2002	22	28 000	400-ə yaxın	52
Texnopolis "Suquba", Yaponiya	–	750-yə qədər	-	1 500	80
"Nanxu", Çin	1988	22	-	-	475

Texnoparkların yaradılması və fəaliyyət göstərməsi sahəsində dövlətin iştirakı

Əksər ölkələrdə texnoparkların yaradılmasının əsas təşəbbüskarı olması dövlətdir. Baxılan 70% texnoparklar elmi-tədqiqat mərkəzləri, tədqiqat laboratoriyaları dövlətin dəstəyi ilə köçürülmüş və ya yaradılmışdır.

Cədvəl 3. Xarici texnoparkların yaradılmasında dövlətin rolu

	Yaradılma təşəbbüsü	Maliyyə infrastrukturunun yaradılması	Texnoparkda elm	Cari dəstək	İdarəetmədə iştirak
Kulim, Malayziya	Dövlət	Dövlət	+	+	+
One-Bu, Sinqapur	Özəl + dövlətin dəstəyi	Özəl	-	Vergi üstünlükləri	-
Research Triangle, ABŞ	Özəl + dövlətin dəstəyi	-	-	-	-
Sophia-Antipolis, Франция	Dövlət	Dövlət	+	Tədricən azalmanın İlk 12 ili	+
Sophia-Antipolis, Fransa	Dövlət	Dövlət	+/-/-	+/+/+	+/+/+
Turku/Lahti / Otaniemi, Finlandiya	Dövlət	Dövlət	-	+	+
Heidelberg texnoloji park Gmh, Almaniya	Özəl	Dövlət	-	-	+
Yaxın şərqdə Science and texnoloji park, Avstriya	Dövlət	Dövlət	+	+	+
Texnopolis "Suquba", Yaponiya	Dövlət	Dövlət	+	+	+
"Nanxu", Çin					

Texnoparkların təşkilati-hüquqi forması və mülkiyyət strukturu

Texnoparkı idarəetmə strukturunun ümumi elementi əsas idarəedici şirkətin olması və bir neçə yardımçı qurumların, həmçinin idarəetmədə iştirak edən, əlaqələndirilən proseslər icarə və torpaq satışı deyil. Onların təşkilati-hüquqi formalarının növünü dəyişdirirlər, lakin dövlət texnoparkı idarəetmədə bu və ya digər şəkildə iştirak edir.

Cədvəl 4. Xarici texnoparkların təşkilati-hüquqi formalarının nümunələri

	İdarəetmə şirkəti	Torpaq
Kulim, Malayziya	Dövlət tərəfindən təsis edilib	Federal regional
One-Bu, Sinqapur	Özəl	Federal (icarəyə verilib)
Research Triangle, ABŞ	Qeyri-kommersiya təşkilatı	Özəl
Sophia-Antipolis, Fransa	Dövlət tərəfindən təsis edilib	Özəl Federal
Turku/Lahti / Otaniemi, Finlandiya	MMC (Məhdud Məsul Cəmiyyət)	Bələdiyyə
Heidelberg texnoloji park Gmnh, Almaniya	MMCDövlət tərəfindən təsis edilib	1/3 federal 1/3 regional 1/3 bələdiyyə
Yaxın şərqdə Science and texnoloji park, Avstriya	MMCDövlət tərəfindən təsis edilib	1/3 federal 1/3 regional 1/3 bələdiyyə
Texnopolis "Suquba", Yaponiya	Komitə	Özəl Federal
"Nanxu", Çin	Dövlət tərəfindən təsis edilib	Dövlət

Göstərilən xidmətlər

Texnoparkların rezidentinə göstərilən xidməti şərti olaraq üç qrupa bölmək olar.

- ✓ Birinci qrup xidmətlər - layihələrin kommersiyalaşdırılma üzrə konsultasiya dəstəyi xidmətləri.
- ✓ İkinci qrup xidmətlər - yüksəktexnologiyalı avadanlığa və laboratoriyalara giriş üçün müdaxilə.
- ✓ Üçüncü qrup xidmətlər - əlavə xidmətlər (tibb, reklam, bank, poçt, sığorta xidmətləri və s).

Cədvəl 5. Xarici texnopatkların əsas xidmət növləri

	Biznes-inkubatoru	Iqrup	IIqrup	IIIqrup
Kulim, Malayziya	+	+	-	+
One-Bu, Sinqapur	+	+	-	+
Research Triangle, ABŞ	+	+	+	+
Sophia-Antipolis, Fransa	+	+	-	+
Turku/Lahti / Otaniemi, Finlandiya	+	+	+	+
Heidelberg texnoloji park Gmnh, Almaniya	+	“Tək pəncərə» prinsipi	-	+
Yaxın şərqdə Science and texnoloji park, Avstriya	+	+	-	+
Texnopolis "Çukuba", Yaponiya		+		+
"Nanxu", Çin		+		+

Texnoparkların rezidentləri və iştirakçıları üçün güzəştlər

Texnoparkların əsas təyinatı onların fəaliyyətini təmin edən firmalara əlverişli mühitin yaradılması vasitəsilə bir necə infrastrukturun və onların fəaliyyətini təmin edən firmalara və tədqiqat təşkilatlarına bir sıra güzəştlər və üstünlüklər verilməsi yolu ilə reallaşdırılır və həm də texnoparkın innovasiya şirkətlərinin fəaliyyətində maksimum əlverişli şərait yaradır. Vergi güzəştləri xüsusi seçilir. Onlar nadir hallarda istifadə olunur, onların əsas təyinatı - texnoparkın inkişafı prosesini işə salmaqdır. Vergi güzəştləridən uzun müddət istifadə və sui-istifadə hallarına gətirib çıxara bilər.

Cədvəl 6. Xarici texnoparklarda şirkətlər üçün güzəştlər

	Sadələşdirilmiş prosedurlar	Ümumi vergi güzəştləri	Güzəşli xidmət şərtlərində tədqiqat qrantları	Kommersiyalaşdırılmaya yardıma təlim	Icarə dərəcələrində güzəşli xidmət tarifləri	"Sahibkarlığın zonasında" vergi güzəştləri
Kulim, Malayziya	+	+	+	-	+	+
One-Bu, Sinqapur	+	+	-	-	+	+

Research Triangle, ABŞ	+	-	+	-	+	-
Sophia-Antipolis, Fransa	+	-	+	-	+	-
Turku/lahti / Otaniemi, Finlandiya	+	-	+	-	+	-
Heidelberg texnoloji park Gmnh, Almaniya	+	-	+	-	+	-
Yaxın şərqdə Science and texnoloji park, Avstriya	+	-	-/+	+/+	+	-
Texnopolis "Suquba", Yaponiya	+	-	+	-	+	-
"Nanxu", Çin	+	-	+	-	+	-

Texnoparkların yaradılmasında və inkişafında təhsil müəssisələrinin rolu böyükdür. Biznes üçün kadrların əlavə təhsil fəaliyyəti ilə yanaşı, istehsal üçün təlim tədbirlərinin keçirilməsi və yüksək texnologiyalı şirkətlərin tədqiqatları və araşdırmaları ilə məşğul olurlar, bu da texnoparkların fəaliyyətinin elmi komponentini formalaşdırır. Bundan başqa, bəzən təhsil müəssisələri elm və biznesin qarşılıqlı fəaliyyətini təmin edir, texnologiyaların kommersiyalaşdırılması proseslərində iştirak edirlər.

Texnoparklar, genişləndirilmiş layihələr və ya prioritet innovasiya istehsalı əsasında, əhəmiyyətli universitet olmaması və ya onların passiv rolu ilə səciyyələnir.

Bununla belə hətta bu texnoparklarda təhsil və elm sektorunun əlaqələrinin qurulması və inkişaf məqsədlərindən biri universitetlərin əhəmiyyətini etiraf etməkdir.

Cədvəl 7. Xarici texnoparklarda təhsil infrastrukturunu

	Texnoparkın yaradılmasının əsasları	Birgə elmi tədqiqatlar	Texnologiyaların birgə kommersiyalaşdırılması	Tərəfdaşları yardımçı rolu	Texnoparkın firmaları üçün kadrların təhsil fəaliyyəti
Kulim, Malayziya	–	–	–	–	–
One-Bu, Sinqapur	–	–	–	+	–
Research Triangle, ABŞ	+	+	+	–	+
Sophia-Antipolis, Fransa	–	–	–	+	+
Turku/lahti / Otaniemi, Finlandiya	+/+/+	+/+/+	+/+/+	–	+/+/+
Heidelberg texnoloji park Gmh, Almaniya		+			
Yaxın Şərqdə Science and texnoloji park, Avstriya					
Texnopolis "Suquba", Yaponiya					
"Nanxu", Çin					

Qərb texnoparklarının uğurunu təkrarlama cəhdləri, bir qayda olaraq, böyük elm mərkəzlərinin yanında və yeni şirkətlər cəlb edilən yüksək texnologiyalı biznes elm mərkəzlərinin inkişafının stimullaşdıracaq. Lakin belə görünür ki, bu təcrübədən Rusiyada səmərəli istifadə, yaxın vaxtlarda mümkün olmayacaq. Texnoparkların təşkili sahəsində layihələrin çoxluğuna baxmayaraq, real irəliləyişə yalnız vahid, Rusiya ali təhsil və elmi-tədqiqatla əlaqədar sahələr nail olub. Bu sahədə yaxın perspektivdə ciddi irəliləyiş gözləmək olmaz. Elm heç də yaxşı dövrünü yaşamır. Elmi təşkilatların böyük əksəriyyətinin maliyyələşdirilməməsi onları kasıblaşmaq təhlükəsində qoyub. Bu şəraitdə onlara innovasiya biznesinin açıq-aşkar dəstək yox idi. Əksinə, kiçik innovasiya müəssisələrinin yaradılması hesabına bu və ya digər elmi-tədqiqat universiteti nəzdində yaradılan yeni qurum adı altında büdcə vəsaiti və ya güzəştlər əldə etməyə cəhd edirdi. Təəccüblü deyil ki, belə layihələrin əksəriyyəti yalnız kağız üzərində mövcuddur.

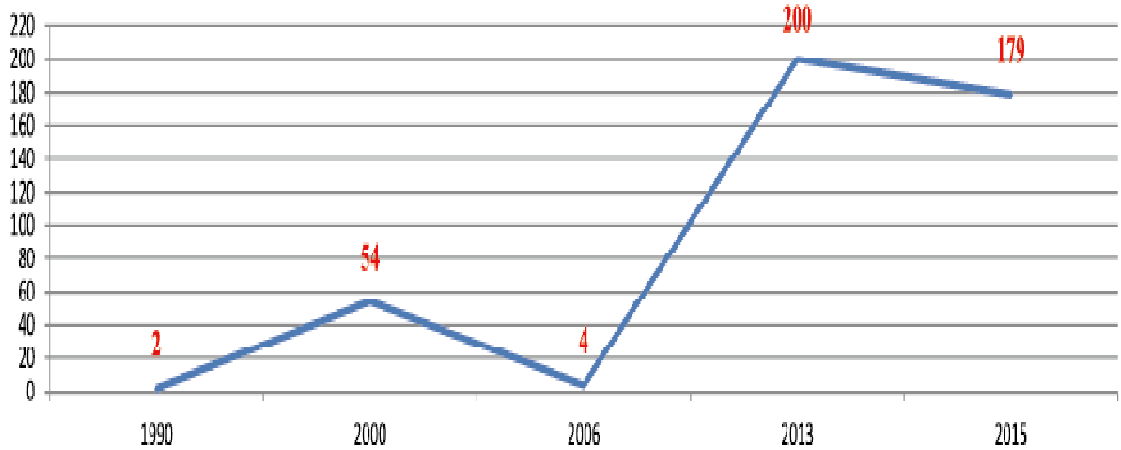
Bu gün isə texnoparkın əsas funksiyası - onun sahə mənsubiyyətindən asılı olmayaraq Rusiya Federasiyasında (RF) biznesin rəqabət qabiliyyətinin artırılmasıdır. Ona görə də iri sənaye müəssisələri Rusiyada texnoparkların yaradılması üçün real zəmin ola bilər. Özü də əgər universitetin nəzdində texnoparklar dövlət dəstəyi ilə "sıfırdan" yaradılırsa, onda sənaye müəssisələri texnopark deyil, həm də onun iri müəssisələrin restrukturizasiyası çərçivəsində yaradılmış uğurlu şirkətləri üçün infrastruktur verməyə hazırdır.

Əsas fəaliyyət istiqamətləri üzərində cəmləşərək, aparıcı maşınqayırma şirkətlərinin qeyri - biznes profili üzrə ayrılması problemi ilə rastlaşması qaçılmazdır. Axı tarixən sənaye müəssisələri, artıq infraqurum malikdir. Sırr deyil ki, sovet maşınqayırma zavodlarının strukturu "təbii təsərrüfatın" prinsipləri əsasında faktiki olaraq qurulub və demək olar ki, yenidən bütün texnoloji bölmələrin müəssisənin tərkibində mövcudluğunu nəzərdə tuturdu - sadə xammal növlərindən hazır məhsula kimi. O vaxtdan dövlət sifarişi on dəfə azalıb, bazarın tələbatı isə mövcud potensialdan tam istifadə etmir. Nəticədə iri maşınqayırma zavodlarının gücü yüklənməmiş qalır. Rusiya müəssisələrinin qərb maşınqayırma konsernlər ilə uğurlu

rəqabəti üçün, biznes profilli inkişafının bütün resursları artıq aktivlərdən xilas olmaqla səfərbər olunmalıdır. Bir sıra hallarda şirkətin menecmenti, onların hüquqi ayrılma və sonrakı satışı gedir. Lakin bu heç də həmişə iqtisadi cəhətdən düzgün deyil. Nəticədə iri zavodların ətrafında bütöv yeni şirkətlər yarandı. Belə yanaşmanı Kamaz, Motovilixinski kimi zavodlar və bir sıra digər belə müəssisələr uğurla həyata keçirmişlər. Etiraf etmək lazımdır ki, onların təcrübəsi çox uğurlu idi. Yeni yaradılan şirkətlərin bəziləri müstəqil olaraq "xərclərin mərkəzlərindən" asılı olan "mənfəət mərkəzlərinə" çevrilmişdir. Kiçik və orta biznesdə böyük fəallığı əsasında uğur nəzərə çarpırdı. Hazırlanmış sənaye sahəsini öz sərəncamı ilə zəruri kommunikasiyalarla (bəzən də avadanlığı ilə) bütün bu şirkətləri bazarın tələblərinə qarşı yeni müştərilər tapmaq və bu zaman ərazidə işlədikləri müəssisənin ehtiyacları haqqında unutmadan öz kartlarının xəttinə tez uyğunlaşdırmağı bacarırlar. Belə yanaşma hamıya sərfəlidir. İri müəssisələri köməkçi istehsalın fəaliyyətinə yönəltməkdən yayınmayaraq, menecment biznes profilin inkişafı üçün bütün resurslarını səfərbər etmək imkanı qazanır. Kiçik və orta biznes nümayəndələri həmçinin ixtisaslaşmış zavod bölmələri infrastruktur yaradılması üçün yüz milyon rubl əldə edirlər. Bu imkanlar yeni şirkətlərin inkişafı üçün güclü katalizator olur. Axı bu real alət kiçik və orta biznesin inkişafı üçün regionlara olduqca maraqlıdır.

2006-cı ildə "Rusiya Federasiyasında texnoparkların yaradılması yüksək texnologiyalar sahəsində" yüksək texnoloji sahələrin sürətli inkişafının təmin edilməsi, iqtisadi artımın əsas hərəkətverici qüvvələrindən birinə çevrilməsi üçün Rusiyada dövlət proqramının həyata keçirilməsinə başlanmışdır. Proqrama 9 region daxil edilib -Tümen, Nijni Novqorod, Novosibirsk, Kemerovo vilayətləri, Moskva və Kaluqa vilayəti, Mordoviya, Sankt-Peterburq, Tatarıstan. Proqrama uyğun olaraq, texnoparklar, maliyyə və intellektual resursların cəmləşdirilməsində bütövlüyü təmin edəcək; iqtisadiyyatın sahələrinin, o cümlədən nano, bio, informasiya və digər yüksək texnoloji sahələrin müəssisələrini birləşdirəcək. Texnoparkların fəaliyyəti üçün elmi təşkilatlar və təhsil müəssisələri intellektual və kadr potensial ilə təmin olunurlar.

Texnoparkın yaradılması ili onun əlavə kəmiyyət xarakteristikası sayılır. O, texnoparkın yetkinlik mərhələsini xarakterizə edir və onun inkişafının uğurlu olduğunu göstərir.

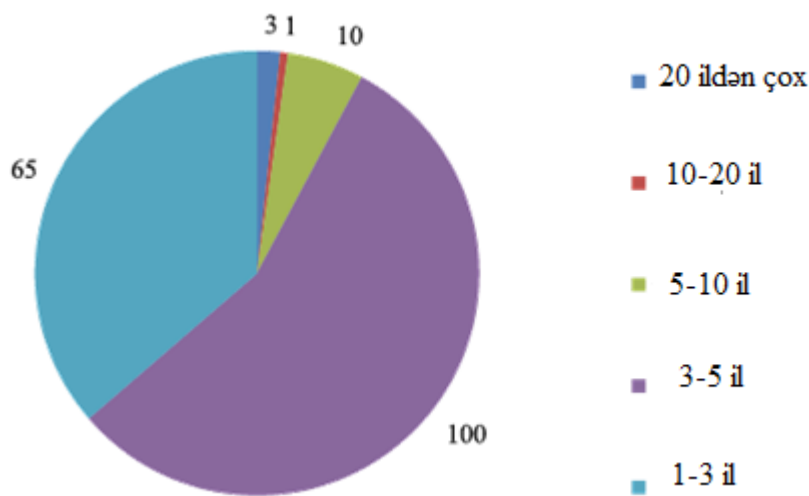
Şəkil1. RF ərazisində (1990-2015) texnoparkların yaradılması dinamikası

1990-cü ildən 2015-ci ilədək olan dövrdə Rusiya Federasiyasında 179 texnopark yaradılmışdır. Sayca ən çox texnoparkların yaradılması 2013-ci ildə (200) qeydə alınıb. Qeyd etmək lazımdır ki, texnoparkların inkişafı qeyri-ardıcıl xarakter daşıyırdı. Beynəlxalq təcrübə göstərir ki, texnoparkın yaradılması layihəsini işə salmaq üçün 6-10 il lazımdır. Uğurlu seçim 30-40 ildən sonra gəlir. Rusiyada texnoparkların 97% -dən çoxu təşkil və ya inkişaf mərhələsindədir. O cümlədən güman etmək olar ki, onların bir çoxu aradan qaldırılma risk zonasında yerləşir (şək.2).

İlk dalğa. 80-ci illərin sonu - 90-cı illərin əvvəlində (1989) Rusiya texnoparkların formalaşdırılması birinci dalğası başlayıb. 1990-cı ildə ilk texnopark "Tomsk elmi-texnoloji parkı" Tomskda yaradılıb. RUSİYADA 1990-cı illərin əvvəllərində mütəşəkkil və qeydə alınmış elmi parkların sayının sürətli artımı (1990-cı - 2, 1991-ci - 8, 1992-cü - 24, 1993-ci - 43) müşahidə olunub. 90-cı illərin ortalarında texnoparkların dövlət elmi mərkəzlərinin (DEM) bazasında təşkil

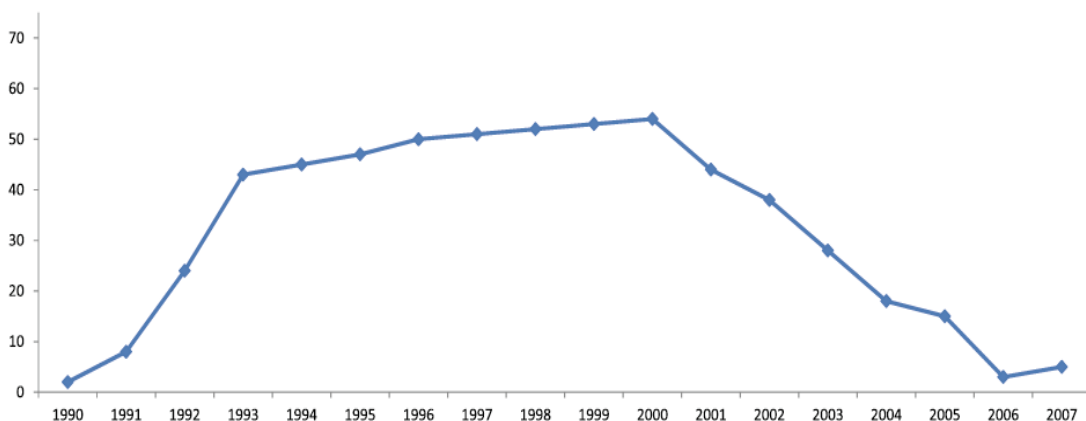

olunması, akademiya şəhərciyində, qapalı yaşayış məskənlərində yaradılması planlaşdırıldı. Lakin sonrakı, tənəzzül sürətli artım və dövlət strategiyası aydın

Şəkil 2. Texnoparkların müvəqqəti fəaliyyət müddəti

olmadığından, maddi və maliyyə bazasında zəif texnoparkların yaradılması sahəsində həmçinin ali məktəblərdən asılı olaraq irəliləyiş baş verdi. Nəticədə əvvəl yaradılan texnoparkların 2006-cı ilədək yalnız dördü fəaliyyətini davam etdirə bildi: Moskva Dövlət Universitetinin ELMİ parkı, Moskva Mühəndis-Fizika İnstitutunun "Moskvoreçe" Texnoparkı, Qata Kamski Politeknik institutunun "Prikamye" texnoparkı.

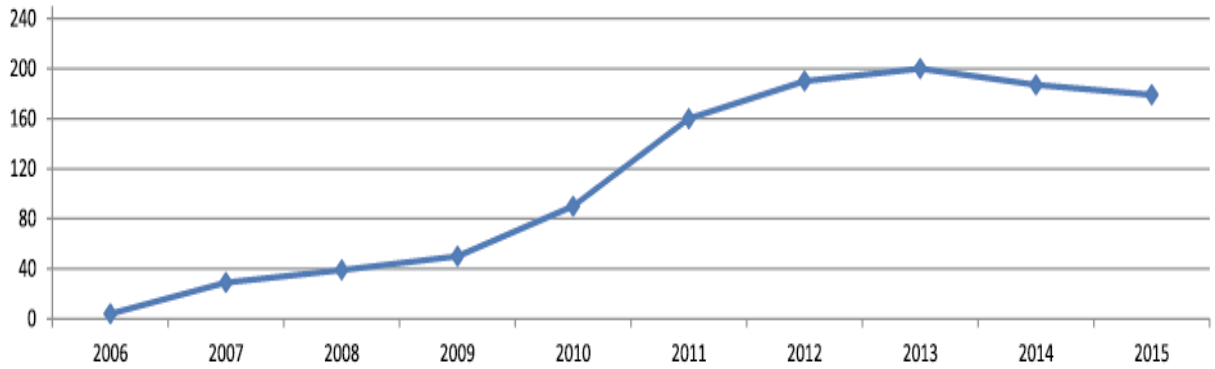

Şəkil 3. 1990-2006 –cı illər ərzində texnoparkların yaradılması mərhələlərinin azalma xarakteristikası

Texnoparkların yaradılmasının *ikinci dalğası* (2006-2015) nəticəsində mümkün oldu:

- Rusiyanın 2020-ci ilədək uzunmüddətli sosial-iqtisadi inkişaf konsepsiyasında milli innovasiya sisteminin yaradılması zərurəti ortaya çıxdı, o cümlədən innovasiya dəstəyi ilə texnoparkların yaradılmasının nəzərdə tutulması müəyyən edildi;
- xüsusi iqtisadi zonaların yaradılmasının texniki, tətbiqi tipli məqsəd və vəzifələri, funksiyaları dünya təcrübəsində qəbul olunmuş texnoparkların məqsəd və vəzifələri ilə tam üst-üstə düşürdü;
- "RF-də yüksək texnologiyalar sahəsində texnoparkların yaradılması" kompleks proqramları;
- kiçik və orta sahibkarlığın dövlət dəstəyi üçün federal büdcədən subsidiyaların verilməsi haqqında texnoparkların yaradılması üzrə tədbirlər çərçivəsində Rusiyanın İqtisadi İnkişaf Nazirliyinin illik əmri;
- RF Hökumətinin təhsil müəssisələrinə büdcədən ayrılan xərclərin maliyyələşdirilməsi üçün vəsaitin ayrılmasını nəzərdə tutan innovasiya infrastrukturunun obyektlərinin, o cümlədən, texnoparkların inkişafı üçün, "İnnovasiya infrastrukturunun inkişafı dövlət dəstəyi Haqqında" 09.04.2010-ci il tarixli 219 sayılı qərarının həyata keçirilməsi.

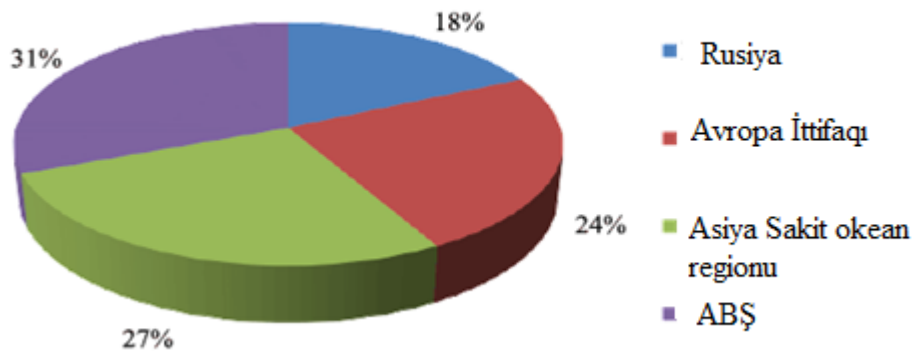
Bununla yanaşı qeyd etmək lazımdır ki, 90-cı illərdə milli innovasiya sistemi səhvləri təhlil etməmişdir və texnoparkların yaradılması, fəaliyyətinin nəzərə alınmaması, texnoparkların rolu və fəaliyyətinin məqsədi, vəzifələri, prinsipləri müəyyənləşdirilməsi üzrə qanunvericilik bazası yaradılmayıb.

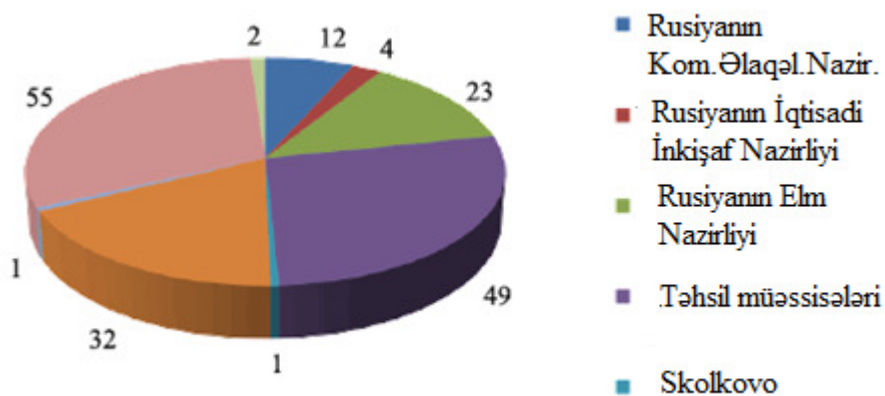
Şəkil 4. 2006-2015-ci illər ərzində texnoparkların yaradılma mərhələlərinin azalma xarakteristikası

Belə ki, artıq 2013-cü ildə RF ərazisində 200-dən çox təşkilat texnopark adı qeydə alınmışdır. Lakin çoxsaylı tədqiqatlar bunun səmərəsiz olduğunu göstərdi və bu da Rusiyanın 2020-ci ilədək innovasiyalı inkişaf strategiyasında təsdiqləndi. 2013-ci ildən başlayaraq özünü texnopark adlandıran təşkilatların davamlı azalma tendensiyası (aradan qaldırılması) nəzərə alındı. Buna ayrı-ayrı idarəetmə çərçivəsi sənədlərinin qəbul edilməsi səbəb oldu. Həmçinin "Texnoparkların Assosiasiyası" infrastrukturunun akkreditasiya başladı.

- 28.04.15 tarixinə kimi RF ərazisində yerləşən texnoparkların sayı - 179.
- Rusiya Rabitə Nazirliyinin proqramı üzrə yaradılmış və inkişaf etdirilir – 12.
- Rusiya İqtisadi İnkişaf Nazirliyinin proqramı üzrə yaradılmış və inkişaf etdirilir – 4.
- Rusiya Təhsil Nazirliyinin proqramı üzrə yaradılmış və inkişaf etdirilir – 23.
- Ali məktəblərin nəzdində yaradılıb və inkişaf etdirilir (öz vəsaiti hesabına) - 49
- Skolkovo yaradılıb və inkişaf etdirilir - 1.
- Regional proqramlar üzrə yaradılıb və inkişaf etdirilir - 32.
- Özəl – 55.
- Dövlət müəssisələrinin vəsaitləri hesabına - 2.

Şəkil 5. Rusiya və xarici texnoparkların nisbəti

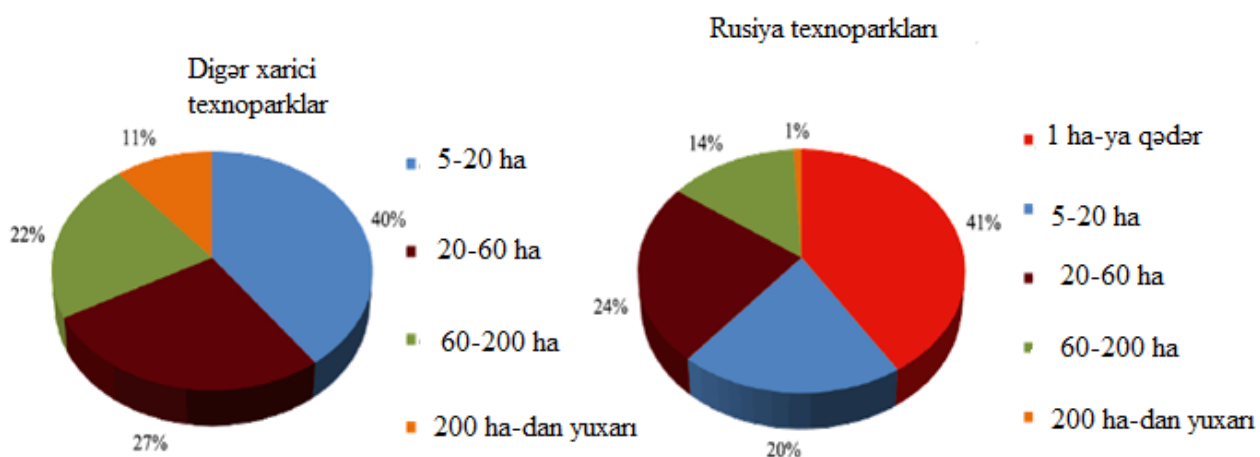
Şəkil 6. Rusiyada texnoparkların yaradılması təşəbbüskarlarının sayı

Texnoparklar üzrə federal dairəsi (FD) aşağıdakı kimi yerləşir: Mərkəzi FD - 65, Cənubi FD - 13, Şimal-Qərb FD - 7, Uzaq Şərq FD - 5, Sibir FD - 16, Ural FD - 21, Volqaboyu FD - 46, Şimali Qafqaz FD - 4, Xantı-Mansiyski Avtonom dairə (AO)- 11, Yamala-Neneski AO - 1. Ən çox texnopark aşağıdakı RF subyektlərində yaradılıb: Moskvada - 39, Tatarıstan Respublikasında -17, Sverdlovsk vilayətində - 13, Başqırdıstan Respublikasında - 6, Voronej vilayətində - 4.

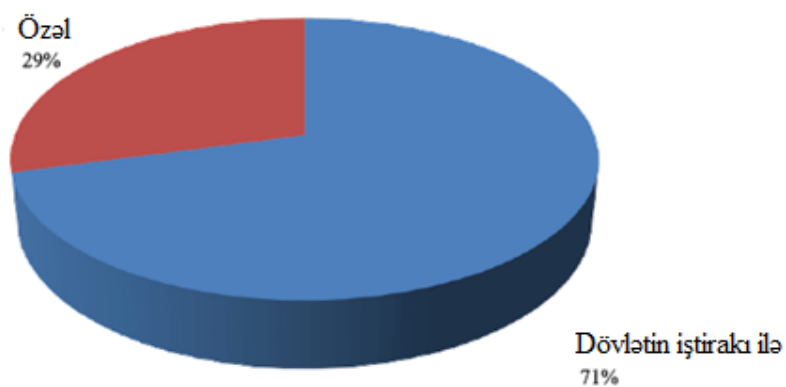
Beynəlxalq Texnopark assosiasiyasının (IASP) məlumatına görə, dünyada kiçik texnoparkların sahəsi 5-20 ha (40%) təşkil edir. Rusiya texnoparklarının sahələr üzrə məlumatlarını təhlil edərək, belə nəticəyə gəlmək olar ki, onların əksəriyyəti - 1 h(41%) sahəni tutur və mövcud dünya təcrübəsinə uyğun deyil.

Cədvəl 8. Texnoparkların ixtisaslaşması

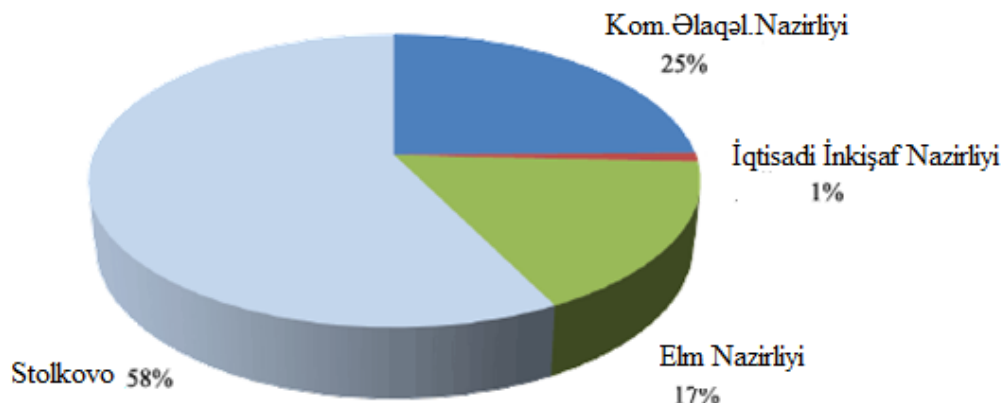
İxtisaslaşma	Texnoparklar
İnformasiya texnologiyaları	29%
Kənd təsərrüfatı	1%
Tibb və biotexnologiya	16%
Çoxsahəli	31%
Elmi tədqiqi və işləmə	8%
Maşınqayırma və cihazqayırma	15%

Şəkil 7. Xarici və Rusiya texnoparklarının ərazilərinin sahələrinin müqayisli təhlili

Şəkil 8. Texnoparkların yaradılması və fəaliyyət göstərməsi sahəsində dövlətin iştirakı

Şəkil 9. Texnoparkların (54,6 mlrd. rubl) yaradılması istiqamətində federal büdcənin vəsaiti

RF Nazirliklərinin texnoparkların yaradılması və inkişaf etdirilməsi dəstək proqramı

1. *RF Rabitə və Kütləvi Kommunikasiyalar Nazirliyinin xətti ilə kompleks proqramı.* 10 mart 2006-cı il Sərəncamı ilə RF Hökumətinin "Rusiya Federasiyasında yüksək texnologiyalar sahəsində texnoparklar yaradılması" təsdiqlənib, 2006-2014-cü illər ərzində həyata keçirilməsi üçün RF Rabitə və Kütləvi Kommunikasiyalar Nazirliyinə yönləndirilib. Proqramın icrası nəticəsində yüksək texnologiyalar sahəsində inkişaf etmiş mühəndis, nəqliyyat, istehsalat və digər infrastruktura malik texnoparklar yaratmaq nəzərdə tutulurdu. Seçimə müsabiqə nəticələrinə əsasən kompleks proqram üzrə 14 texnopark daxildir. 2009-cü ildən federal büdcədən üç texnoparkın (Sankt-Peterburq, Moskva vilayəti, Tümen vilayəti) maliyyələşdirilməsi dayandırılıb. 2015-ci ilin birinci rübünə olan məlumata görə proqramda 11 regionda yaradılmış 12 texnopark iştirak edib. 411 min kv m sahəyə, 775 şirkət-rezidentlərin texnoparkları yerləşdirilmiş, 18 876 yüksək məhsuldar iş yeri yaradılmış və şirkətlərdə rezidentlər olaraq texnoparklar istifadəyə verilib. Rezidentlərin (2014-cü ildə) illik gəlirinin ümumi həcmi 40 527 mln. rubl təşkil edib 13 400 mln. rubl federal büdcənin vəsaiti proqramına isə qoyulub.

2. *RUSİYA İqtisadi İnkişaf Nazirliyinin xətti ilə.* RUSİYA İqtisadi İnkişaf Nazirliyi RF Hökumətinin Qərarına uyğun olaraq 27 fevral 2009-ci il tarixli 178 sayılı "Kiçik və orta sahibkarlığın, o cümlədən kəndli (fermer) təsərrüfatının dövlət tərəfindən dəstəklənməsi üçün federal büdcənin subsidiyasız edilməsi və bölüşdürülməsi barədə RF subyektlərinin büdcələrinin paylanması" dövlət dəstəyi çərçivəsində kiçik və orta sahibkarlıq subyektlərinin illik tədbirləri həyata keçirilməli və onların əsasında texnoparklar yaradılmalıdır.

Hazırda sözü gedən proqram üzrə 4 texnopark federal büdcənin vəsaiti hesabına maliyyələşdirilib, 2 texnopark açılıb və fəaliyyət göstərir (Yakutiya Saxa Respublikası və Penza vilayəti), 2 texnopark yaradılma ərəfəsindədir (Belqorod və Lipesk vilayətində).

Texnopark Penza vilayətində (Texnopark "Яблочков") istifadəyə verilib və fəaliyyət göstərir, maliyyələşdirmə həcmi federal büdcədən 278,1 milyon rubl təşkil edir, sahəsi - 4990,8 kv.m.

Texnopark Saxa (Yakutiya) (Texnopark "Yakutiya") Respublikasında istifadəyə verilib və fəaliyyət göstərir, maliyyələşdirmə həcmi federal büdcədən 153,4 milyon rubl təşkil edib, sahəsi - 5494,8 kv.m.

Texnopark Belqorod vilayəti olaraq tikinti mərhələsində olub, maliyyələşdirmə həcmi federal büdcədən 122,7 milyon rubl təşkil edib, sahəsi - 6635,37 kv.m.

Texnopark Lipetsk vilayətinin tikinti mərhələsində olub, maliyyələşdirmə həcmi federal büdcədən 17,5 milyon rubl təşkil edib, sahəsi - 2485,9 kv.m.

3. *RF Təhsil və Elm Nazirliyinin xətti ilə.* 9 aprel 2010-ci il 219 sayılı Qərarı ilə RF Hökumətinin "Kiçik innovasiya sahibkarlığının dəstəklənməsi daxil olmaqla, federal təhsil müəssisələrində ali peşəkar təhsil və innovasiya infrastrukturunun inkişafı dövlət dəstəyi haqqında Əsasnamə" təsdiq edilib. Seçimi müsabiqə nəticələrinə görə 78 proqramı 77 təhsil müəssisə həyata keçirib.

Qeyd olunan proqramın reallaşdırılmasının yekunları üzrə məcmu gəliri daha 2 mlrd. rubl təşkil edib ki, proqramın icrası dövründə 47 biznes inkubator, 30 texnopark və 50 ali məktəb də yaradılmışdır.

4. "Skolkovo" fondu. Mövcud səlahiyyətlər çərçivəsində texnoparklara və onların rezidentlərinə dəstək Rusiya Federasiyası subyektlərinin hakimiyyəti göstərə bilər, ərazidə olduqları vergi dərəcələrinin aşağı şəkildə gəlir, RF subyektlərinin büdcəsinə daxil etməli olan hissəsində təşkilatın torpaq vergisindən və əmlak vergisindən azad edilməsi. Xüsusi qeyd etmək lazımdır ki, hazırda hər bir dövlət proqramının inkişafına və dəstəklənməsinə yönəlmiş texnoparkların rezidentlərini idarə edən şirkət yoxdur. Müxtəlif modellərdə yaradılan texnoparkların xarici təcrübəsinə müraciət edərək, dövlətin inkişafında həm də texnoparkların yaradılmasında bilavasitə Rusiyanın iştirakı tamamilə yoxdur.

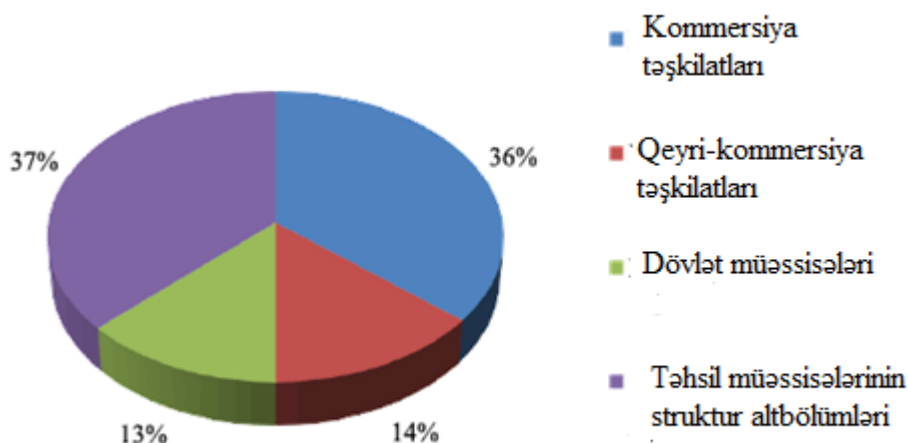
Cədvəl 9. Xüsusi iqtisadi zonanın və texnoparkların rezidentinə təqdim olunan vergi güzəştlərinin müqayisəli cədvəli

Vergi	Ümumi vergi üçün faiz dərəcəsi	Rezidentlərin faiz stavkası	Texnoparkların rezidentləri üçün faiz dərəcəsi
Mənfəət vergisi -federal büdcəyə qəbul edilən hissəsində	2%	0%	XİZ rezidentləri üçün faiz dərəcəsi
Mənfəət vergisi - RF subyektlərinin büdcələrinə qəbul edilən hissəsində	18%	13,5% çox deyil 5% – 13,5%	13,5% az deyil 13,5% -18%
Təşkilatın əmlak vergisi	Vergi dərəcələri RF subyektlərinin qanunları ilə müəyyən edilir və 2,2% artıq ola bilməz	Uçot anından 10 il müddətinə azad edilib	0% -2,2% RF subyektlərinin qərarı ilə
Nəqliyyat vergisi	Nəqliyyat vergisi regionaldır	Uçot anından 10 il müddətinə azad edilib	Vergi dərəcəsi artırılıb və ya azaldıla bilər lakin ildə 10 dəfədən çox olmayaraq

Əlavə dəyər vergisi (ƏDV)	18%	Azaddır, əgər OƏ3	Vergidən azad edilmənin ümumi müddələri
Torpaq vergisi	Bələdiyyə vergisi 1,5%	Azad edilib. Mülkiyyət hüququnun yarandığı andan - 5 il müddətinə torpaq sahəsi hər bir Gəmiqayırma təşkilatları üçün - 10 il müddətinə	Vergi dərəcəsi ya azalmış və ya vergi ödəməkdən azad edilmə mötəbər orqanların qərarı əsasında

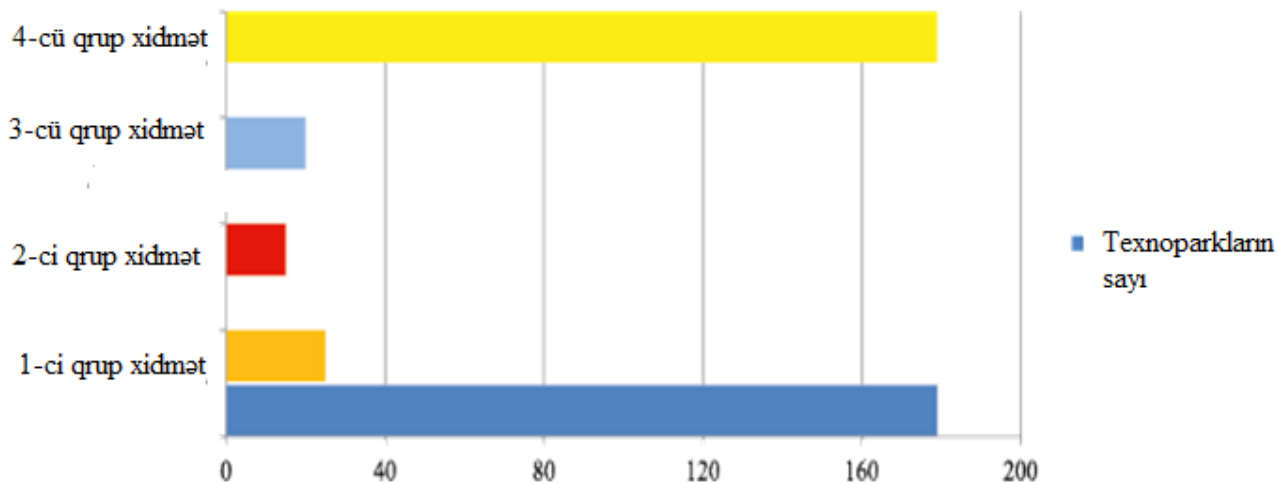
Qanunvericilikdəki qeyri-müəyyənlik, milli innovasiya sistemində məqsəd və funksiyaların müxtəlif şərhə və RF-də texnoparklarının fəaliyyətinin uğurlu təcrübəsinin olmaması layihənin təşəbbüskarlarına təşkilati-hüquqi formanın seçimində çətinlik yaradır.

Şəkil 10. Texnoparkların təşkilati-hüquqi formaları

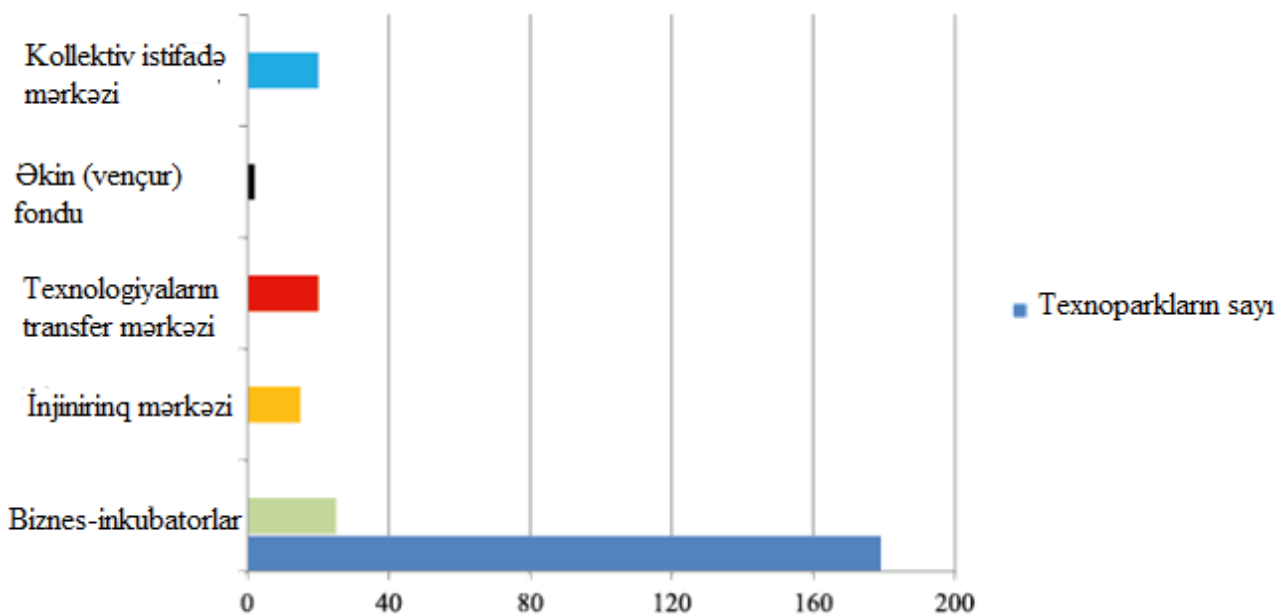
Texnoparklarda göstərilən xidmətlər və infrastruktur

- Birinci qrup xidmətlər - kommersiyalaşdırılma üzrə layihələrin konsultasiya dəstəyi xidmətləri.
- İkinci qrup xidmətlər - yüksək texnoloji avadanlıqlar və laboratoriyalara giriş.
- Üçüncü qrup xidmətlər - əlavə xidmətlər (təb, reklam, bank, poçt və digər).
- Dördüncü qrup xidmətləri - icarəyə torpaq sahələrinin verilməsi.

Şəkil 11. Texnoparklarda göstərilən xidmətlərin sayı

Rusiya texnoparklarının xidmət sahələrinin əsasına texnoparkların icarəyə verilməsi düşür. Bu xidmət ABŞ-ın ilk texnoparkları üçün xarakterikdir, lakin sonradan texnoparkların yaradılmasında bu xidmət rezidentlərin kommersiyalaşdırılmasına istiqamətlənmiş xidmətlərin artırılması hesabına əlavə xidmətə çevrildi. Qeyd etmək lazımdır ki, texnoparkların əsas dəyəri ofis və istehsal sahəsinin olmasında deyil, elmi-texniki araşdırmaların nəticələrinin iqtisadiyyata tətbiqində xərclərin azaldılmasına yönəlmiş xidmətlərdədir.

Şəkil 12. Texnoparklarda mövcud infrastrukturun kəmiyyət göstəriciləri

Əksər xarici texnoparkların infrastrukturunun tədqiqi zamanı aşkar edilib ki, onların 88% -i biznes inkubatorlarda yerləşir, bir qayda olaraq, inkubatorın özünü də texnopark idarə edir. Həmçinin texnoparkın əsas elementlərinə aiddir: Mərkəzi texnologiyaların transferi; laboratoriyalar, mərkəzlər, çıxışın yüksək texnologiyalı avadanlıqları; elmi-tədqiqat təşkilatları - "əkin fondu". Rusiyada texnoparkların kiçik bir hissəsi yalnız zəruri infraqururə malikdir ki, bu da əhəmiyyətli şəkildə mövcud infraqururə səmərəliliyini azaldır.

Təhsil və elmi təşkilatların rolu. Texnopark sistemlərinin təşkilinin uğurlu dünya təcrübəsi texnoparklar və elmi-tədqiqat proqramları çərçivəsində innovasiya infraqururənin inkişaf proqramlarının qarşılıqlı əlaqəsinin zəruriliyini vurğulayır. Texnoparkların avropa modelinin universitetləri texnoparkların təsisçilərinin tərkibinə daxil olur. Rusiya Federasiyasında belə nümunə yoxdur.

Təəssüf ki, texnoparkların inkişaf proqramlarının Rusiya Federasiyası çərçivəsində tədqiqatların (texnoparkların maddi infraqururənin formalaşdırılması) inkişafı üzrə fəaliyyətdən tam ayrılmasını müşahidə etmək olar. Bu istiqamətlər tam və ahəngdar sistemlə əlaqədardır, bu da innovasiya layihələrinin kommersionlaşdırılması üçün əlverişsiz şərait yaradır və bunun nəticəsi olaraq, büdcə vəsaitlərinin səmərəsiz istifadəsinə gətirib çıxarır.

Rusiya Federasiyasında əmlakın istifadəsində qanuni məhdudiyətlər vardır. Bu da texnoparkı idarə edən şirkətin nizamnamə kapitalına daxil olmasını məhdudlaşdırır və texnoparkların fəaliyyət motivasiyasını azaldır.

Rusiya texnoparklarının səmərəliliyini nə saxlayır? Eyni zamanda bir neçə nazirlik (Rusiyanın İqtisadi İnkişaf Nazirliyi, Rusiya Rabitə Nazirliyinin, Rusiya Təhsil və Elm Nazirliyi, Rusiya Sənaye və Ticarət Nazirliyi) texnoparkların yaradılması və inkişafı məsələləri ilə məşğul olur. Amma vahid səlahiyyətli orqan səviyyəsində Rusiya Federasiyası Hökumətinin və federal mərkəzin Rusiya Federasiyası subyektlərinin fəaliyyətinin əlaqələndirilməsini həyata keçirən bir orqan yoxdur.

Texnoparkların yaradılmasını və inkişafını ləngidən əsas amillər bunlardır:

- ✓ Ümumi prinsipləri möhkəmlədən, məqsədləri, vəzifələri, funksiyaları, texnoparkların yaradılması və inkişafı üzrə dövlət dəstəyi tədbirləri qanunvericilik bazasının federal səviyyədə olmaması.
- ✓ RF subyektləri səviyyəsində normativ-hüquqi aktların olmaması və ya müxtəlif istiqamətlərə yüklənməsi.
- ✓ Texnoparkların inkişafı üçün ölkənin innovasion inkişaf strategiyasında texnoparkların yerini və rolunu müəyyən edən təsdiq edilmiş dövlət strategiyasının olmaması.
- ✓ Ayrı-ayrı sahə məsələlərinin həlli üçün federal idarələrin xüsusi alətlər formalaşdırması cəhdi.
- ✓ Texnopark layihəsinin reallaşdırılması RF subyektlərində infrastruktur layihəsi kimi baxılır və idarəetmənin icarəyə verilməsi hesabına otaq kimi deyil, layihə iqtisadi səmərəliliyinin meyarları kimi texnoparkın rezidentlərin vergitutma bazasının artırılması mənfəət, əmlak və yeni müəssisələrin yaradılması (yaradılmasına kömək etmək) və yüksək məhsuldarlıqlı iş yeri.
- ✓ Xüsusi vergi rejiminin olmaması texnoparkın ərazisində yeni sahibkarlar kimi, həm də potensial investorların marağının zəifləməsinə gətirib çıxarır və biznes mərkəzi texnopark arasında fərqi dağdır.
- ✓ Texnoparkın idarə edən şirkətin nizamnamə kapitalına daxil olmaq hüququna malik olan, ali məktəblərin əmlakın istifadəsi üçün qanunvericilik məhdudiyətləri.

Texnoparkların fəaliyyəti və inkişafı ilə bağlı qanunvericiliyin yaradılması məsələlərinin təkmilləşdirilməsinə dair təkliflər

1. RF Hökuməti Sədrinin müavinləri arasında səlahiyyət bölgüsü çərçivəsində texnoparkların yaradılması və fəaliyyət göstərməsi sahəsində dövlət siyasətinin əlaqələndirilməsi üzrə səlahiyyətləri müavinlərindən biri üçün təsbit.

2. 2020-ci ilədək "Texnoparkların inkişaf Strategiyası"nın hazırlanması və qəbulu.
3. Rusiya Federasiyasının innovasion inkişaf Strategiyasının həyata keçirilməsi üzrə idarələrarası komissiyanın fəaliyyəti çərçivəsində milli innovasiya sisteminin müəyyən yeri, rolu və funksiyaları, 2020-ci ilədək texnoparkların Rusiya Federasiyasının innovasion inkişaf Strategiyasının aktuallaşdırılması.
4. "Texnoparklar barədə" Rusiya federasiyasının qanununun hazırlanması və qəbulu.
5. "Rusiya Federasiyasının (texnoparkların və onların rezidentlərinə dövlət sənaye siyasətinin tərkib hissəsi kimi dövlət dəstəyi müəyyən edilməsi barədə qərar qəbul edilərsə, Rusiya Minpromtorq üzrə səlahiyyətli orqan vəzifələrinin icra olunması və sənaye siyasəti haqqında) 488-Φ3 sayılı 31.12.2014-cü il tarixli müvafiq dəyişiklik və əlavələrlə Qanunu. Federal Qanunda eyni zamanda təyin olunmalıdır:
  - dövlət siyasətinin məqsədləri, əsas vəzifələri, prinsipləri;
  - Rusiya Federasiyasının ərazisində texnoparkların inkişafı üçün şəraitin yaradılmasının dəstəklənməsi (məlumatlı-məsləhət, kadr, maliyyə və s) istiqamətləri, federal və regional səviyyəli hakimiyyət orqanlarının səlahiyyətləri haqqında;
  - forma və dəstək növü (həmmaliyyətləşdirmə zamanı Rusiya Federasiyasının subyektləri olan büdcələrin vergi güzəştləri, eləcə də subsidiyalar, qrantlar və ya ixtisaslaşdırılmış fondların federal büdcənin vəsaiti hesabına).

Texnoparkın (yeni texnoparkının yaradılması və ya mövcud texnoparkın inkişafı) fəaliyyəti mərhələsindən asılı olaraq dəstək mexanizmlərini ayırmaq lazımdır.

6. 9 sentyabr 2014-ci il tarixli 916 sayılı qərarı RF Hökumətinin strukturunda dəyişikliyin təsdiq edilməsi barədə federal büdcədən ödənilməsi üçün alınan kreditlər üzrə dövlət korporasiyasının və Rusiyada kredit təşkilatlarında faizlərin ödənişi üçün xərclərin bir hissəsinin Rusiya təşkilatlarına

subsidiyaların verilməsi qaydalarının "Xarici iqtisadi fəaliyyət və inkişaf Bankı "2013-2016-ci illərdə əsaslı Sənaye parklarının infrastruktur və sənaye obyektlərinin tikintisinə, texnoparklar üçün kreditlər üzrə faizlərin ödəniş xərclərinin bir hissəsinin ödənilməsinə subsidiyaların tamamlanması.

7. 23 avqust 1996-ci il tarixli Federal qanuna dəyişikliklər və əlavələr, 127 sayılı təsərrüfat cəmiyyətlərinin deyil, həm də texnoparkların idarə edən şirkətin təsisçiləri (o cümlədən digər şəxsləri ilə birlikdə) elmi müəssisələrin elmi müəssisələrinin büdcə üçün imkan yaradılmış dövlət elmlər akademiyaları olmalıdır.
8. Alt proqramlar çərçivəsində yüksək texnologiyalar sahəsində texnoparklar rezidentlərin dəstəklənməsinə yönəldilmiş tədbirlər kompleksini özündə birləşdirən "İnformasiya cəmiyyəti", "informasiya texnologiyaları sahəsinin İnkişafı" dövlət proqramının layihə gücünə texnoparkların çıxarılması üzrə tədbirlər müzakirə və təsdiqi.

NƏTİCƏ VƏ TƏKLİFLƏR

Texnopark strukturlarının yaranması müasir qloballaşan dünyada, iqtisadiyyatın inkişafının hazırkı mərhələsində elm və biznesin qarşılıqlı fəaliyyətinin obyektiv qanunauyğunluğudur. Biznes inkubatorların, texnoparkların, texnopolislərin və s. daxil olduğu bu strukturlar elmi işlərin, biznes planların sürətlə və birbaşa tətbiq edilməsi məqsədilə sahibkarlıq fəaliyyəti ilə yenicə məşğul olanlara, alimlərə, mühəndislərə və s. xidmət göstərmək vəzifəsini yerinə yetirir.

Texnoparklar müasir iqtisadiyyatın elmi- texniki və sənaye sahibkarlığının dayanıqlı inkişafını təmin edən iqtisadi mühiti formalaşdırmağa imkan verən mühüm elementidir. İlk növbədə texnoparklar sərbəst iqtisadi zonanın elə xüsusi növüdür ki, onun ərazisində elmtutumlu məhsulun işlənməsi güclü inkişaf edir, yeni kadrlar və texnik-tətbiqi zonalar formalaşır, digər tərəfdən, texnopark dünya iqtisadiyyatında baş verən əsas proseslərə cavab verir.

Elm kiçik biznesin inkişafına stimül verir, bu da texnoparklar haqqında kiçik sahibkarlığa dəstək forması kimi danışmaq olar, onun inkişafı ictimai istehsalın keyfiyyətə yeni pilləsinə çıxmağa imkan verir. Məhz texnoparklarda fundamental və tətbiqi tədqiqatların aparılması üçün elm maliyyə və digər əlavə imkanları almaqla dövlətdən müstəqillik almış olur. Bununla əlaqədar texnoparklar elmin ən cazibədar dəstək formasıdır.

Beləliklə, texnoparkların yaranması və inkişafı ölkənin mürəkkəb iqtisadi vəziyyətindən asılıdır. Yaranmış böhran halından çıxış yollarından biri elmi və elmtutumlu istehsalı genişləndiməkdir. Bu prosesdə texnoparkların rolu xüsusilə böyükdür.

Respublikamızın təcrübəsində texnoparkların sayı çox deyildir. Texnoparkların inkişafı üçün dövlət və yerli hakimiyyət orqanlarının xüsusi diqqəti vacibdir. Texnopark heç də gəlir qazanmağın təcili yolu deyildir. əhəmiyyətli maliyyə investisiyaları və digər maddi dəstək olmadan texnopark texnologiyasını inkişaf etdirmək qeyri-mümkündür. Beynəlxalq təcrübədən (İngiltərə, Fransa, Almaniya və

s.) bunu xüsusilə qeyd etmək lazımdır ki, məhz iqtisadiyyatdakı böhran hər zaman texnarkların təşkilinə təkan vermişdir. Onların təşkili – böhran vəziyyətindən çıxış və səmərəli yaranış mexanizmidir, onların fəaliyyətinin nəticəsi isə - iqtisadi cəhətdən yararlı regionlar və yüz minlərlə iş yerləridir.

Qeyd etmək lazımdır ki, texnoparkların qismində bazar münasibətləri şəraitində ali təhsilin, elmin, sənayenin, sahibkarlığın, maliyyə mənbələrinin, regional və yerli idarəetmə orqanlarının integrasiyasının yeni forma və strukturlarını əldə edilir. Bu da XXI əsrin sənaye cəhətdən inkişaf etmiş ölkəsinə xas olan texnologiyalardan səmərəli istifadə etməyə imkan verir.

Yaxın və Uzaq Şərq ölkələrində yüksək texnologiyalar parklarının fəaliyyətini müqayisəli təhlilindən aşağıdakı nəticələr alınır:

1. Müasir innovasiya strukturları bir qayda olaraq iqtisadi eniş dövründə, bir sıra problemlər – iş yerlərinin ixtisar olunması, “beyin axını”, rəqabətli ixracı məhsulunun olmaması halında müxtəlif ölkələrdə təşkil edilir. Texnoparklarla yüksək texnologiya parklarının məqsədləri - məhdud fəzada yüksək kvalifikasiyalı mütəxəssislərin konsentrasiyası, elmi-texniki firmaların inkişafı üçün əlverişli şəraitin yaradılması, yeni texnologiyaların istehsalata tətbiqinin təmini, tədqiqatların nəticələrinin kommersiya realizasiyası, əsasən, üst-üstə düşür. Lakin yüksək texnologiya parklarından fərqli olaraq texnoparklar elmtutumlu müəssisələrin cəlb edilməsindən daha çoxonların təşkilinə və inkişafına yönəldilmişdir.
2. Digər ölkələrdən fərqli olaraq bizim ölkədə texnoparklarla yüksək texnologiya parklarının səmərəliliyi o qədər yüksək deyil, onların səmərəliliyi tərkib hissələrindən – sahələrdən, xüsusi vergi sistemindən, innovasiya maliyyələşdirilməsinin xüsusi formalarından və yüksək səviyyəli mütəxəssislərdən asılıdır. Texnoparkların bütün tərkib hissələri aşağı səviyyədədirlər və mükəmməlləşdirmə tələb edirlər. Yüksək texnologiyalar parkları üçün ilk iki komponent yüksək səviyyədədir: dövlət kifayət qədər böyük ərazi ayırmış və iştirakçılara müəyyən vergi güzəştlərini nəzərə

almışdır. Yaxın zamanlarda səmərəliliyin yüksəldilməsi üçün maliyyələşdirilmə və kifayət sayda kadr resursları ilə təmin olunma problemləri öz həllini tapmalıdır.

3. Texnoparkların və yüksək texnologiya parklarının uğurlu fəaliyyəti üçün innovasiya infrastrukturunun bütün obyektlərinin yaşadıkları problemləri – xüsusilə ilkin mərhələdə onların fəaliyyətinin maliyyə təminatının səmərəli mexanizmlərinin olmaması, innovasiya infrastrukturunun qüvvədə olan subyektləri arasında hamar qarşılıqlı təsir sisteminin olmaması, kadr resursları ilə kifayət qədər qeyri -təminat, elmi təşkilatların kifayət qədər fəal olmaması, sənaye müəssisələrinin innovasiya fəaliyyətinin aşağı olması kimi məsələləri həll etmək lazımdır. Ən əsas problem – qanunvericiliyin qeyri-mükəmməl olmasıdır.

İSTİFADƏ OLUNMUŞ ƏDƏBİYYATIN SİYAHISI

1. WWW.EXPERT.RU/PRINTISSUES/SIBERIA/2007/42/INTERVIEW_LURE.HTM
2. антонец в.а., н.в. нечаева. основы коммерциализации технологий.нижний новгород. 2007 г.
3. РАЙЗБЕРГ Б.А. СОВРЕМЕННЫЙ ЭКОНОМИЧЕСКИЙ СЛОВАРЬ / Б.А. РАЙЗБЕРГ, Л.Ш. ЛОЗОВСКИЙ, Е.Б. СТАРОДУБЦЕВА – М.: ИНФРА-М, 2001
4. НИКИТИНА М. МОДЕЛИ ИННОВАЦИОННОГО РАЗВИТИЯ НА ПРИМЕРЕ РЕСПУБЛИКИ ТУРЦИЯ // МИРОВАЯ ЭКОНОМИКА И МЕЖДУНАРОДНЫЕ ОТНОШЕНИЯ. – 2006. – №6. – с.100-103
5. Балышева С. Зачем нам стоит ПВТ построить?//Экономика Беларуси. – 2006. – №2(7). – с.90-93
6. WWW.AMSTD.SPB.RU/21CENT/VALLEY.HTM
7. Нехорошева Л.Н. Проблемы формирования инновационной инфраструктуры// Международная научно-практическая конференция «Инновационные центры Беларуси: общие подходы, текущая ситуация и перспективы развития», 5-6 июня 1995г., г. Могилёв / Могилёв, 1995. – 267с.
8. www.metolit.by/ru/dir/index.php
9. Texnologiyalar parkı haqqında nümunəvi əsasnamə:
<http://www.president.az/articles/11748>
10. WWW.TECHNOPARK.BY/BUSINESS/230.HTML
11. Ярмлович М. Финансовые механизмы новой модели воспроизводства. Второе дыхание Парка высоких технологий и малого предпринимательства // Директор. – 2006. – №5. с.20-23
12. <http://www.president.az/articles/14434>
13. <http://sia.az/az/news/economy/349050-sumqayit-texnologiyalar-parkinin-boyuk-ugurlari>
14. <http://news.milli.az/society/328030.html>

15. unec.edu.az/application/uploads/2015/05/zahid-kosmos.pdf
16. <http://az.trend.az/business/economy/2475992.html>
17. <http://sahibkarol.biz/gen/html/azl/kitabxana/123.pdf>
18. Портер М. Международная конкуренция. - М.: Междунар. отношения, 1993.-896 с
19. http://www.anl.az/down/meqale/hafta_ichi/2014/fevral/352644.htm
20. <http://www.iqtisadiyyat.com/az/pages/8/information/4393>
21. <http://ru.president.az/articles/14135> Заключительная речь Ильхама Алиева на конференции, посвященной итогам первого года реализации Государственной программы социально-экономического развития регионов в 2014-2018 годах.
22. Abbasov Ə.M., Bayramov Z.Z., Quliyev H.X. «İqtisadi informasiyanın işlənməsinin kompüter texnologiyası». Dərs vəsaiti, Bakı, 2002.
23. Друкер П. Задачи менеджмента в 21-ом веке, М. 2006
24. Апатова И.В. Информационная парадигма экономической теории, Ученые записки Университета им. В.Вернадского, серия «Экономики», том 19 (58), 2006
25. Гасанов Р. Управленческие особенности транзитивных экономик (на примере Азербайджанской Республики) “Кавказ и глобализация”, том 3, выпуск 1, 2009, SA& CC Press, Швеция
26. Товстых Л.Е. Новая информационная экономика, “Креативная экономика”, № 4. 2007

РЕЗЮМЕ

Технопарки являются мировое явление. Как правило, предприятия и организации в парках сосредоточиться на продвижении продуктов и инноваций, в отличие от промышленных парков, которые сосредоточены на производстве и бизнес-парков, которые сосредоточены на управлении.

Кроме того, площадь застройки, эти парки предлагают ряд общих ресурсов, таких как бесперебойного питания, телекоммуникационных узлов, прием и безопасность, офисы управления, рестораны, банковские офисы, конференц-центр, парковка, внутренний транспорт, развлечения и спортивных сооружений и т.д. В Таким образом, парк предлагает значительные преимущества для размещенных компаний, за счет сокращения накладных расходов с этих объектов.

Научно-технологические парки оснащают местного самоуправления, с целью привлечения новых компаний в городах, а также расширить свою налоговую базу и возможности трудоустройства для граждан. Земля и другие налоги, как правило, отменен или уменьшен вдоль ряда лет, с целью привлечения новых компаний для науки и технологических парков.

Научные парки являются источниками предпринимательства, таланта и экономической конкурентоспособности, а также являются ключевыми элементами инфраструктуры, поддерживающей рост современной глобальной экономики знаний. Предоставляя место, в котором правительство, университеты и частные компании сотрудничать и взаимодействовать, научные парки создают условия, способствующие сотрудничеству и инноваций. Они усиливают развития, передачи и коммерциализации технологий.

SUMMARY

Technology parks are a world phenomenon. Typically businesses and organizations in the parks focus on product advancement and innovation as opposed to industrial parks that focus on manufacturing and business parks that focus on administration. Technology parks are an important element of the modern economy, allows you to create the economic environment that ensures the sustainable development of scientific, technological and industrial business.

Firstly, the industrial park - is a special form of the free economic zone in the territory of which the development of high-tech products developed intensively, forming new cadres, technology development zones, industrial park on this side meets the requirements of conformity with the essential developments in the world economy.

Second, science gives an incentive to the development of the business, mainly small, suggesting that the industrial parks as a form of support of small business development which allows to reach a qualitatively new level of social reproduction. Thirdly, it is in science technoparks received financial and other additional opportunities to conduct basic and applied research, thus the science gets more independence from the state. In this regard, industrial parks are an attractive form of support of domestic science.

Thus, the process of birth and development of industrial parks should not circumvent the country with its rather complex economic situation. One way out of the current crisis is the reliance on national science and high technology manufacturing. In this regard, industrial parks can play a major role in this process.